

50/95 б/р 21.12.23, б/р

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра теорії і методики початкової освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**Тема: «Розвиток пізнавальної активності молодших школярів
на уроках «Я досліджую світ» засобом
інтерактивних методів навчання»**

Виконала:

Величко Ірина Юріївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

013 Початкова освіта

(спеціальність)

Науковий керівник:

канд. пед. наук, ст. викладач

(вченй ступінь, вчене звання, посада)

Мозуль І. В.

(ініціали, прізвище)

Консультант:

канд. пед. наук, ст. викладач

(вченй ступінь, вчене звання, посада)

Мозуль І. В.

(ініціали, прізвище)

Допущено до захисту:

14.12 2023 р.

Завідувач кафедри

Т.Ф.Зенченко

(прізвище) (ініціали, прізвище)

Дата захисту: «14» грудня 2023 р.

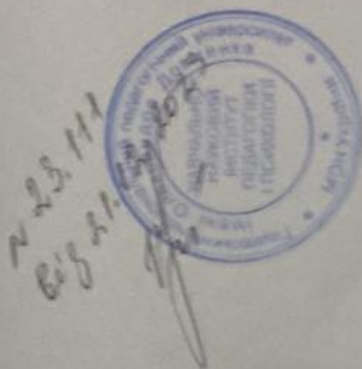
Національна оцінка Вірнішо

Кількість балів: 92 Оцінка ECTS 4

Підписи членів комісії:

[Підписи]
(Прізвища членів комісії)

Глухів – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЯК АКТУАЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	8
1.1. Теоретичні засади та стан вивчення інтерактивних технологій навчання у науковій літературі	8
1.2. Сутність поняття «пізнавальна активність» здобувача початкової освіти.....	19
1.3. Використання інтерактивних методів навчання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в початковій школі	29
Висновки до першого розділу.....	43
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ НА УРОКАХ З «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ».....	45
2.1. Стан сформованості пізнавальної активності молодших школярів у процесі навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ».....	45
2.2. Методика використання інтерактивних технологій у формуванні пізнавальної активності учнів початкових класів у процесі вивчення «Я досліджую світ».....	55
2.3. Аналіз результатів впровадження експериментальної методики	65
Висновки до другого розділу.....	71
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Актуальність. У національній доктрині розвитку освіти в ХХІ столітті зазначено: «Головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України...», а Закон України «Про загальну середню освіту» стверджує: «Завданням загальної середньої освіти є формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань» [51; 29].

Нові завдання шкільної освіти в Україні, що спрямовані на гуманізацію та демократизацію всього освітнього процесу в школі, визначають нові пріоритети навчання й виховання, потребують формування ініціативної особистості яка здатна до раціональної творчої праці. Ми живемо у третьому тисячолітті, у час комп'ютеризації та інтенсивного розвитку всіх галузей науки та виробництва, і глибоко усвідомлюємо незворотність демократичних змін, що відбуваються в суспільстві та освіті. Ми не повинні забувати про те, що сучасні діти потребують від сучасного навчання чогось нового.

Формування пізнавального інтересу – необхідна умова шкільного навчання. Інтерес образно порівнюють з каталізатором, який полегшує та прискорює розумові реакції, з ферментом, що дає змогу учням асимілювати основами наук. З перших днів дитини у школі треба вірити в розум дитини, її можливості, в її право здобувати знання з радістю. Розвиток психологічних чинників навчальної успішності, внутрішні функціональні зміни в структурі пізнавальної сфери учня, динаміка інформаційної ваги психічних функцій навчальної успішності молодших школярів залежать від ефективності розвитку їхніх пізнавальних інтересів. Стійкий пізнавальний інтерес – ознака готовності дитини до навчання в школі, який є основою всієї навчально-виховної роботи з дітьми в період їхньої підготовки до школи. Знання сприяють виникненню, розширенню та поглибленню зацікавленості до дійсності. Важливо збуджувати пізнавальну активність учня, що виявляється у запитаннях, діях. Маючи сформовані пізнавальні інтереси, дитина успішно навчатиметься, в неї з'явиться зацікавленість до навчальної діяльності.

Пізнавальна активність учня початкових класів виявляється в навчальній діяльності. Молодший школяр застосовує набуті в дошкільному дитинстві знання й активно діє, робить відповідні висновки, здатний виконувати складні розумові операції.

Найголовнішим завданням педагога на кожному уроці є активізація пізнавальної діяльності. Тому щоразу, обдумуючи урок, учитель має спочатку розв'язати принципове завдання, як найдоцільніше організувати передачу нового матеріалу – повідомлення, евристична бесіда, відкриття, роздум, розв'язання проблеми, самостійна робота тощо. Необхідно перетворити кожний урок на урок спілкування, мислення, де істина постає як суперечка про істину, як діалог.

Проблема формування пізнавальної активності особистості є важливою в дослідженнях багатьох учених. Науковці Н. М. Бібік, М. В. Богданович, Д. Б. Богоявленський, О. В. Киричук, В. Ф. Паламарчук, О. Я. Савченко, О. В. Скрипченко, М. Г. Стельмахович, Н. С. Редьковець, Т. І. Шамова та ін. у своїх працях розкривають сутність понять «навчальна активність» та «пізнавальна активність», аналізують особливості формування пізнавальної активності й пізнавальних інтересів на різних етапах розвитку особистості, обґрунтовують значення проблемного навчання та самостійної роботи в процесі навчально-пізнавальної діяльності, а також розглядають шляхи активізації навчальної та пізнавальної діяльності учнів початкової школи. Особливу увагу приділено психологічним механізмам мотивації та саморегуляції, формуванню умінь планувати власну діяльність і робити висновки на основі спостереження й аналізу отриманої інформації.

У багатьох працях науковців, педагогів-практиків визначення пізнавальної активності розглядається у тісному зв'язку з поняттям «пізнавальний інтерес». Сталі пізнавальні інтереси забезпечують активну діяльність школярів, бо у процесі навчання пізнавальний інтерес вступає у суперечність із набутим запасом знань. Це викликає в індивіда внутрішню потребу задовольнити інтерес шляхом пізнавальної діяльності, створити в навчанні умови, які сприяли б формуванню у школярів пізнавальних інтересів, слугує передумовою підвищення якості навчання, всебічного розвитку особистості [44].

Більшість сучасних дослідників зазначають, що формування навчально-пізнавальної діяльності учнів розглядається як процес спільної активної взаємодії вчителя й учня, метою якої є розвиток активної особистості, здатної до ініціативності й розкриття своїх творчих здібностей. Така взаємодія забезпечується через використання інтерактивних технологій, ігрових методів, проблемного та дослідницького навчання. Відомі українські педагоги та науковці О. Вознюк, В. Кремень, Л. Онищук, О. Савченко, Л. Хоружа, І. Андрусенко та ін. досліджували проблеми впровадження та доцільність використання інтерактивних технологій у навчально-виховному процесі. Науковці Н. Бібік, Т. Ільїна, І. Зязюн, О. Пехота та ін. розглядали різні аспекти сучасних технологій навчання, їх вплив на формування пізнавальної активності та розвиток критичного мислення учнів початкової школи.

Оновлення змісту освіти сприяє трансформації її технологій, надає їй особистісної сформованості. Слово «технологія» – грецького походження й означає «знання про майстерність». Педагогічна технологія – це «системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів у їх взаємодії, що своїм завданням уважає оптимізацію форм освіти» [22].

Інноваційна освітня технологія – сукупність форм, методів і засобів навчання, виховання й управління, які об'єднані єдиною метою, добір операційних дій педагога з учнем, що сприяє покращенню мотивації школярів до навчального процесу.

Інтерактивне навчання – це, насамперед, діалогове навчання, під час якого здійснюється взаємодія вчителя та учня. Інтерактив – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, завданням якої є створення комфортних умов навчання, де кожний учасник освітнього процесу відчуває свою інтелектуальну спроможність.

Пізнавальний інтерес – це один із важливих мотивів навчання молодших школярів. Його дія дуже сильна. Під впливом пізнавального навчання робота навіть у слабких учнів відбувається ефективно. Правильно та систематично організована педагогічна діяльність учнів є однією з умов впливу пізнавального інтересу на розвиток дитини.

Пізнавальний інтерес – це міцний засіб навчання. Класична педагогіка минулого стверджувала, що смертельним гріхом учителя є бути нудним». Тому потрібно надавати перевагу тим методам, що передбачають залучення учнів до активного набуття знань, умінь і навичок. Актуальним сьогодні є впровадження у навчальний процес таких засобів активізації, як системи пізнавальних і творчих завдань, застосування різних прийомів співробітництва і навчального діалогу, групової та індивідуальної роботи, що сприяють зміцненню інтересів дітей. Дослід чи проблемне навчання не можна протиставляти інформаційним методам або репродуктивному засвоєнню знань. Тільки вмiле їх поєднання дає можливість підвищити ефективність навчання.

Аналіз наукових психолого-педагогічних досліджень показав, що проблема розвитку пізнавальної активності у навчальному процесі початкової школи, яка відіграє важливу роль у становленні й розвитку особистості молодшого школяра, її прагненні до навчання та самовдосконалення, залишається недостатньо висвітленою, бракує цілісних системних досліджень, інноваційних методик розвитку пізнавальної активності учнів на уроках «Я досліджую світ». Тому темою нашого дослідження ми обрали **«Розвиток пізнавальної активності молодших школярів на уроках «Я досліджую світ» засобом інтерактивних методів навчання»**.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність застосування інтерактивних методів навчання для розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів у процесі опанування інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Об'єкт дослідження: процес навчання «Я досліджую світ» у початкових класах.

Предмет дослідження: вплив інтерактивних методів навчання на пізнавальну активність дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі з курсу «Я досліджую світ».

Завдання дослідження:

- вивчити стан проблеми дослідження в теорії і практиці навчання;
- розкрити сутність поняття «пізнавальна діяльність»;

- детально познайомитися з інтерактивними технологіями навчання школярів на сучасному етапі розвитку загальної початкової освіти;
- з'ясувати стан пізнавальної активності молодших школярів на уроках «Я досліджую світ»;
- експериментально перевірити ефективність застосування інтерактивних методів навчання для опанування інтегрованим курсом «Я досліджую світ» та їх вплив на пізнавальну активність здобувачів початкової освіти, зробити узагальнення та висновки.

Методи дослідження:

- теоретичні (аналіз літератури за темою дослідження; рівневий та порівняльно-зіставний аналіз; теоретичний синтез та узагальнення);
- емпіричні (спостереження, бесіди, анкетування, педагогічний експеримент, методи математичної статистики та обробки інформації).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що теоретично обґрунтовано й експериментально апробовано методику активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів засобами інтерактивних методів навчання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; зібрано методи, прийоми, завдання та вправи, які є ефективними для організації та здійснення пізнавальної роботи молодших школярів у процесі опанування інтегрованим курсом.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання вчителями початкової школи результатів дослідження – методики активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів початкових класів засобами інтерактивних методів навчання під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Основні положення та результати дослідження можуть бути використані викладачами педагогічних закладів вищої освіти у процесі викладання методики навчання освітньої галузі «Я досліджую світ» і майбутніми вчителями початкової школи.

Структура магістерської роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1. ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЯК АКТУАЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Теоретичні засади та стан вивчення інтерактивних технологій навчання в науковій літературі

Важливою ідеєю сучасного навчально-виховного процесу є самовдосконалення та самореалізація творчої особистості, для якої необхідно створити комфортні умови навчання, за яких кожен здобувач освіти відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність, формує інтелектуальний потенціал; сприяння розвитку моральних якостей особистості, її природних задатків; налаштування на подальшу активну, творчо усвідомлену діяльність, що відповідає духовним потребам особистості, задовольняє її прагнення до прояву особистісних якостей і самореалізації. Це є ефективним способом комплексного розвитку особистості, виявлення й формування її творчого потенціалу. Вирішити таке завдання можливо лише за суб'єкт-суб'єктної моделі навчання, у якій провідне значення відіграє застосування інтерактивних методів навчання.

Інтерактивне навчання дає можливість здобувачу освіти проявити себе, а педагогу раціонально використовувати час на заняттях. Застосовуючи на заняттях сучасні освітні технології, зокрема технології інтерактивного навчання, викладач зможе легко залучати здобувачів освіти до навчального процесу, а заняття зробити змістовнішим.

«Навчання є доволі складним процесом, який містить у собі непрості види психічної та практичної діяльності об'єктів і суб'єктів (тих, кого навчають, та тих, хто навчає), а його організація є багатофакторною функцією таких компонентів, як особливості учасників процесу (лектори, слухачі), характеру, змісту, засобів, джерел, форм і методів навчального процесу та умов його організації» [32].

У вітчизняній практиці технологічний підхід почали впроваджувати близько двадцяти років тому. Перші спроби здійснили Т. Ільїна та М. Кларін під час аналізу зарубіжного досвіду. Ідеї технологізації освіти знаходимо в працях

Я. А. Коменського, який наголошував на важливості правильно визначати мету навчання, обирати відповідні засоби для її досягнення та формувати правила користування цими засобами. Елементи технологічного підходу розглядаються в дослідженнях відомих українських педагогів та науковців, таких як О. Вознюк, В. Кремень, Л. Онищук, О. Савченко, Л. Хоружа та ін., які вивчали питання організації навчально-виховного процесу з використанням технологічних методів.

Сьогодні основні методичні інновації у загальноосвітній школі пов'язані із застосуванням інтерактивних методів навчання, які спираються на принципи взаємодії, активності школярів, на колективний досвід, за наявності обов'язкового зворотного зв'язку.

У загальноосвітній школі популярним серед учителів та учнів стає інтерактивне навчання. Поняття «інтерактивне навчання» розглядається науковцями як процес учіння, який заснований на взаємодії вчителя й учнів, та процес навчання, який будується на прямій взаємодії тих, хто навчається з навчальним оточенням.

Сьогодні в Україні та за кордоном науковці працюють над розробкою та апробацією інтерактивних методів. Вивчаючи досвід сучасних науковців з даної проблеми, ми відмітимо високу зацікавленість інтерактивними технологіями, їх виховним і навчальним потенціалом.

Елементи інтерактивного навчання ми можемо знайти в працях В. Сухомлинського та в творчості українських учителів-новаторів 70–80-х років ХХ століття. Сучасні українські педагоги працювали в галузі методів і технологій навчання. Теоретичні та практичні напрацювання в цій сфері належать О. Вознюк, В. Кремень, О. Пометун, Л. Пироженко, Н. Побірченко та ін.

Упровадження інтерактивних технологій, теорія й практика інтерактивного навчання представлені в наукових працях О. Біди, Л. Богданової, Г. Волошиної, Н. Коломієць, О. Комар, І. Луцик, О. Пехоти, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун, Т. Сердюк, П. Шевчука та ін.

Науковці В. Вознюк, М. Кларін, Т. Паніна та ін. у своїх роботах наголошували, що інтерактивні методи навчання мають ряд особливостей, які потрібно враховувати в реальній освітній діяльності.

У визначенні поняття «інтерактивні технології», яке пропонують різні науковці прослідковуються деякі розбіжності. Так, О. Пометун та Л. Пироженко інтерактивні технології розглядають як окрему групу технологій та завдяки принципу багатосторонньої комунікації протиставляються активним технологіям. Науковці В. Симоненко та Н. Фомін включають інтерактивні технології до складу активних технологій навчання разом з технологіями проблемного навчання, технологіями навчального співробітництва, ігровими та комп'ютерними технологіями [5].

Ураховуючи визначення поняття «інтерактивні технології» О. Пометун та Л. Пироженко, ми розкриваємо сутність інтерактивних технологій навчання так: інтерактивні технології навчання – це технології, що включають в себе чітко спланований результат навчання, використання окремих інтерактивних методів та прийомів, сприяють забезпеченню активного характеру взаємодії учасників процесу навчання на засадах співпраці та співтворчості.

Слово «інтерактив» українська мова запозичила з англійської «interact», де «inter – взаємний і «akt» – діяти. Таким чином, «інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу. Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність» [62, с. 3; 13].

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається шляхом активної та постійної взаємодії всіх учнів, бо вони мають можливість розуміти та рефлексувати з приводу того, що вони думають і знають. Це взаємонавчання (групове, колективне, навчання у співпраці), співнавчання, де учитель і учень рівнозначні, рівноправні суб'єкти навчання, які розуміють, що вони роблять. Учитель, використовуючи інтерактивне навчання, виступає організатором навчального процесу, консультантом, який ніколи не «замикає» навчальний процес на собі. Зв'язки між учнями, їхня співпраця і взаємодія є

головними у процесі навчання. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників навчального процесу. Учні також несуть відповідальність за моральні якості та за результати навчання, які формуються в навчально-виховному процесі (рис.1.1).

Рис.1.1. Логіка навчальної діяльності з використанням інтерактивних методів навчання

Отже, «інтерактивні технології – це організація засвоєння знань і формування певних умінь і навичок через сукупність по-особливому організованих навчально-пізнавальних дій, що полягають в активній взаємодії учнів між собою та побудові міжособистісного спілкування з метою досягнення запланованого результату» [52; 56].

Сьогоднішній досвід показує, що інтерактивні технології сприяють оптимізації й інтенсифікації процесу навчання та «надають змогу:

- аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу й зробити засвоєння знань більш доступним;
- навчитися формулювати власну думку, правильно її виражати, доводити власну точку зору, аргументувати й дискутувати;
- навчитися слухати іншу людину, поважати альтернативну думку;
- моделювати різні соціальні ситуації, збагачувати власний соціальний досвід залученням в різні життєві ситуації;

- учитись будувати конструктивні взаємини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, усувати їх, шукати компроміси, прагнути діалогу;
- знаходити спільне розв'язання діалогу;
- удосконалювати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт» [81].

Організація інтерактивного навчання передбачає спільне розв'язання відповідної навчальної ситуації у процесі аналізу, моделювання життєвих ситуацій, проведення рольових ігор тощо. Інтерактивна взаємодія виключає домінування одного учасника навчального процесу над іншими, однієї думки – над іншою. Під час такого навчання виникає потреба у спілкуванні, критичному мисленні, прийнятті обґрунтованих рішень.

Сучасна практика вивчає різні методи й форми інтерактивного навчання, створюються сучасні способи ведення дискусій, навчальних ігор тощо. Дослідниця М. Коченгіна наголошувала, що інтерактивне навчання одночасно вирішує такі завдання:

1. навчально-пізнавальне (гранично конкретне);
2. комунікаційно-розвиваюче (пов'язане із загальним, емоційно-інтелектуальним фоном процесу пізнання);
3. соціально – орієнтаційне (результати якого проявляються вже за межами навчального часу і простору) [39, с.35].

Методи інтерактивного навчання можна розділити на дві групи: *групові* – взаємодіють учасники малих груп (2 – 6 чоловік) та *фронтальні* – спільна робота та взаємне навчання всього колективу [45, с. 57].

Використання методів інтерактивного навчання сприяє формуванню компетенцій, що можливо тільки через отриманий відповідний досвід у процесі діяльності та спілкування. Здійснюючи інтерактивне навчання педагог виконує функцію помічника в роботі, одного з джерел інформації, центральне місце в його діяльності займає не окрема дитина, індивід, а група взаємодіючих дітей, які стимулюють і активізують один одного.

Серед найважливіших сучасних компетенцій виділимо наступні:

- здатність діяти в рамках узгоджених цілей і завдань;

- вміння узгоджувати свої дії з діями партнера (враховувати думку іншого);
- вміння жити разом (кооперуватися, йти на компроміс);
- здатність самозмінюватись, якщо наявні можливості не відповідають сучасним вимогам.

Г. Швачич наголошував, «під час застосування інтерактивних методів найсильніше діє на інтелектуальну активність дух змагання, суперництва, змагальності, який проявляється, коли люди колективно шукають істину. Крім того, діє такий психологічний феномен, як зараження (не наслідування, а саме зараження), і будь-яка висловлена товаришем думка здатна мимоволі викликати власну, аналогічну, або близьку до висловленої, або, навпаки, зовсім протилежну» [85, с. 74].

У сучасній освітній практиці освоюються різні форми й методи інтерактивного навчання, створюються оригінальні техніки ведення дискусій, навчальних ігор [78, с. 25].

Інтерактивні методи навчання дозволяють активізувати процес засвоєння, розуміння й творчого застосування знань під час вирішення практичних завдань, ефективність забезпечується за рахунок активнішого включення дітей у процес не тільки отримання, але й використання знань. Постійне використання форм і методів інтерактивного навчання, сприятиме формуванню в дітей продуктивних підходів до оволодіння інформацією, у них встановлюються довірчі відносини з учителем, щезає страх висловити неправильне припущення [49, с.9].

Інтерактивні технології є різновидом активних методів навчання. Сутність інтерактивних технологій полягає в тому, що в навчальному процесі взаємодіють всі його учасники. Це співнавчання (кооперативне, колективне навчання, навчання у співпраці), де вчитель і учні є суб'єктами навчальної діяльності. Учитель організовує процес навчання, і виступає в ролі лідера учнівської групи. Для інтерактивних технологій характерний особистісно-зорієнтований підхід до навчання. Використовуючи інтерактивні технології, учитель моделює реальні життєві ситуації, застосовує рольові ігри, пропонує проблеми для спільного вирішення. Тому інтерактивні технології найбільше сприяють формуванню в

учнів знань, умінь і навичок, виробленню особистих цінностей, створюють атмосферу творчої взаємодії й співробітництва в навчанні.

Проблеми сучасної педагогічної освіти сприяють протиставленню традиційного та інтерактивного навчання. Порівнюючи традиційні та інтерактивні форми навчання можна виділити важливу відмінність: перші звертаються лише до інтелекту дитини, а другі говорять про особистість того, хто навчається – його знання, думки, почуття, інтерес і прагнення. Навчання з використанням інтерактивних форм супроводжується «отриманням знань».

«Інтерактивне навчання засноване на прямій взаємодії дітей із навчальним оточенням, на власному досвіді учасників, а в традиційному навчанні педагог виступає суб'єктом, а учень – об'єктом навчального процесу. У концепції інтерактивного навчання учень виступає як суб'єкт своєї навчальної діяльності. Порівнюючи з традиційним, в інтерактивному навчанні змінюється взаємодія педагога й учня: активність педагога поступається місцем активності учня, а завдання педагога – створити умови для їхньої ініціативи. Педагог відмовляється від ролі своєрідного фільтра, що пропускає через себе навчальну інформацію, та виконує функцію помічника у роботі, одного з джерел інформації» [49, с.10].

Інтерактивні й традиційні форми навчання повинні доповнювати один одного, а поєднує їх ступінь активності дітей на занятті (таблиця 1.1).

Інтерактивне навчання – це навчання, яке наповнене спілкуванням, спираючись на принципи особистісно-орієнтованого навчання та передбачає участь кожного учасника навчальних занять, який шукає засоби й шляхи розв'язання проблем.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє виокремити наступні принципи інтерактивного навчання:

принцип активності – щоб досягти поставлених цілей кожен учень повинен брати активну участь у процесі спілкування та активно взаємодіяти з іншими.

Принцип відкритого зворотного зв'язку. Висловлення одним учасником чи всіма учасниками групи ідей, думок чи заперечень щодо поставлених завдань. Активне використання зворотного зв'язку допомагає учасникам групи дізнатися,

як сприймаються їхній стиль мислення, манера спілкування й особливості поведінки іншими людьми.

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика інтерактивних та традиційних форм навчання

Традиційна форма навчання	Інтерактивна форма навчання
<ol style="list-style-type: none">1. Визначається фізіологічним розвитком та соціальним примусом.2. Планування процесу здійснюється викладачем.3. Навчальна діяльність дітей спрямована на передачу знань.4. Оцінка діяльності дітей на занятті здійснюється вчителем.5. Груповий та індивідуальний спосіб навчання.6. Не враховується пізнавальна та емоційна сфера учня, його індивідуальні можливості	<ol style="list-style-type: none">1. Визначається завданнями з розвитку особистості та професійними вміннями.2. Планування навчальної діяльності разом із учнями.3. Орієнтація на пошук нових знань на основі досвіду.4. Спільно з учнями самооцінка та взаємоконтроль.5. Комбінування колективного, групового, парного, малими групами та індивідуального способу навчання.6. Постійне поєднання в практиці навчання пізнавальної та емоційної сфер, ситуація діалогу та відкриття нового знання.

Принцип експериментування – це активний пошук школярами шляхів вирішення поставлених завдань і нових ідей. Цей принцип дуже важливий, бо він є зразком стратегії поведінки в реальному житті, поштовхом до розвитку творчості особистості.

Принцип довіри у спілкуванні передбачає таку організацію групового навчання, де учні та вчитель розташовуються по колу обличчям одне до одного, що допомагає змінити в учнів стереотипну установку й уявлення про те, як повинні проводитися й організовуватися заняття та яку роль у них має відігравати вчитель.

Принцип рівності позицій – учитель не нав'язує учням своєї думки, а діє разом і нарівні з ними. Кожний учень може побувати у ролі організатора, лідера [54].

Інтерактивні методи не можуть використовуватися безсистемно, тому дана технологія має певну кількість своїх вимог, щодо впровадження в навчально-виховний процес. Це певний комплекс до якого входять: загальнопедагогічні, дидактичні, психологічні, виховні, технологічні, організаційно-технічні та гігієнічні вимоги.

До загальнопедагогічних вимог відносять: обов'язковість чіткого формулювання та реалізації комплексної мети: навчальної, розвивальної, виховної; врахування вікових особливостей учнів; дотримання педагогічних принципів; врахування закономірностей організації навчально-виховного процесу; чіткість уявлення про те, як обраний для застосування інтерактивний метод буде сприяти соціалізації особистості учня; особистісна орієнтованість навчально-виховної взаємодії.

Дидактичні вимоги полягають у реалізації дидактичної мети; її відповідності цілям предметної програми та певному етапу пізнавальної діяльності (сприйняття, усвідомлення, запам'ятовування, застосування, закріплення, перевірка); доцільності вибору певного інтерактивного методу, спираючись на рівень навченості учнів, ступінь їх адаптованості до участі в інтеракції; здійсненні індивідуального та диференційованого підходу до учнів під час підготовки до заняття та під час його проведення; врахуванні життєвого досвіду учнів; оптимальності відбору методів, засобів, способів, прийомів навчання, контролю й оцінювання.

Психологічні вимоги передбачають: створення сприятливого мікроклімату; розвиток внутрішньої мотивації пізнання та навчальну діяльності; врахування індивідуальних психологічних особливостей учнів; розвиток критичного мислення; здійснення установки на пошуково-творчу діяльність; створення умов для реалізації можливостей учнів; гарантування успіху; педагогічна фасилітація; дотримання інструктивно-демократичного стилю спілкування;

розвиток емоцій; заохочування до розумової активності, ініціативи та творчості; чергування діяльності та відпочинку.

До виховних вимог відносять: виховання колективізму, уміння працювати в команді та відповідальність за спільну справу; етичність, тактовність учасників; формування самостійності; виховання волі, розвиток контролю за емоціями; стимуляція до самоосвіти та самовиховання.

Технологічні вимоги включають: дотримання інструкцій та правил проведення інтеракції; обізнаність педагога та учнів з технологією підготовки та проведення інтеракції та дотримання її на кожному етапі заняття; вичерпне використання потенціалу внутрішніх методів, способів, засобів, дій та операцій.

Організаційно-технічні вимоги передбачають: обов'язковість попередньої підготовки до інтеракції: планування, розподіл ролей та доручень, консультування, інструктування, виготовлення наочного забезпечення заняття; підготовка приміщення із врахуванням своєрідності інтеракції (умови для диспуту, дебатів, групової роботи тощо); розподіл часу на кожний етап заняття; дотримання регламенту, темпу та ритму діяльності; правильність, емоційність мовлення.

До гігієнічних вимог відносять: комфортність; профілактика перевтоми; чергування праці та відпочинку [13].

Отже, інтерактивні методи навчання – це частина особистісно-зорієнтованого навчання, використання яких сприяє соціалізації особистості, усвідомленні себе як частини колективу, своєї ролі й потенціалу. У освітньому процесі, де використовуються інтерактивні методи навчання, учень стає не суб'єктом навчання, активним учасником подій і власного навчання та розвитку. Це сприяє забезпеченню внутрішньої мотивації навчання, яке стає ефективнішим. Ефект новизни та оригінальності інтерактивних методів, за правильної їх організації, сприяє підвищенню інтересу до навчального процесу.

Будь-яка діяльність у освітньому процесі матиме успіх тільки у тому випадку, якщо її учасники зацікавлені у результатах і беруть безпосередню участь у ній. Ступінь активності учасників навчального процесу визначають пізнавальні мотиви, які виникають лише в процесі складної внутрішньої

психічної діяльності суб'єкта. Учителі намагаються використовувати мотиви для того, щоб залучати учнів до інтерактивного навчання, але більше зосереджують свої зусилля на формуванні пізнавальних мотивів, які викликають інтерес до процесу навчання. Мотив – це складне психічне утворення, яке повинен побудувати сам суб'єкт. Учителі не формують мотиви, а вони лише впливають на те, щоб в учнів формувалися інтереси, життєві принципи, схильності, моральні норми тощо, які суб'єкт використовуватиме для формування власних мотивів. Основні методи мотивації під час використання інтерактивних технологій часто застосовуються без урахування вікових особливостей учнів. Це відбувається через те, що вчитель здійснює вплив не на домінуючі у певному віці потреби та інтереси учнів (краще спрацьовує пробудження в учнів інтересу шляхом використання цікавого, емоційного, суперечливого матеріалу, який здатний зацікавити й здивувати).

Інтерактивні технології відіграють важливу роль у сучасній освіті. Їх перевага полягає в тому, що ті, хто навчається, засвоюють рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, оцінювання). Учасники педагогічного процесу займають активну позицію в засвоєнні знань, посилюється їхній інтерес у сприйнятті інформації. Значно підвищується особистісна роль педагога – він стає лідером, організатором. Але проведення занять за інтерактивними технологіями потребує компетентності в них педагога, його вміння переглянути й перебудувати свою роботу з дітьми.

Професіоналізм педагога й занурення його в інноваційний режим роботи неможливі без творчого самовизначення, яке сприяє його налаштованості на саморозвиток, самоосвіту, самовдосконалення, що є важливими складовими нової якості освіти.

Отже, підводячи підсумок, можна зробити висновок, що інтерактивні технології активно розвиваються і мають великий потенціал для підвищення рівня якості та ефективності освіти. Основною перевагою інтерактивних методів навчання є наближення процесу навчання до реальної практичної діяльності. Інтерактивні методи сприяють інтенсифікації та оптимізації навчального процесу, допомагають навчитися вирішувати проблеми, правильно

формулювати власну думку; дискутувати, відстоювати свою точку зору; аналізувати отриману інформацію; бути більш впевненими та незалежними. Використання інтерактивних методів дозволяє в процесі навчання знімати нервові напруження учнів, дає можливість змінювати форми їхньої діяльності, переключати увагу на важливі питання теми уроку; сприяє розвитку комунікативних умінь і навичок.

1.2. Сутність поняття «пізнавальна активність» здобувача початкової освіти

У законах України «Про загальну середню освіту» та «Про освіту» визначено основні завдання загальноосвітньої школи: розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, задоволення інтересів і потреб зростаючої особистості, формування ціннісних орієнтацій, виховання потреби й здатності до самостійного пізнання світу, задоволення інтересів і потреб зростаючої особистості, вироблення умінь творчого застосування здобутих знань у практичній діяльності. У цьому зв'язку важливою умовою є розвиток пізнавальної активності особистості, яка необхідна для досягнення позитивних результатів навчання й виховання.

У сучасній школі можемо спостерігати, що навчання зводиться до запам'ятовування навчального матеріалу та репродуктивного відтворення знань і прийомів дій, типових способів розв'язування завдань. А це позбавляє дитину відчуття радості й гальмує розвиток пізнавальної активності. Особливої актуальності у наш час набувають завдання обґрунтування ефективних форм, методів і засобів навчання й виховання, які будуть сприяти інтенсивному розвитку дітей на основі актуалізації їхніх пізнавальних потреб [80].

Проблема формування пізнавальної активності особистості привертала увагу багатьох вчених. У дослідженнях українських педагогів Н. С. Редьковець, І. Ф. Харламов, Т. І. Шамова розкривається сутність понять «навчальна активність» і «пізнавальна активність»; Н. М. Бібік, Д. Б. Богоявленський, О. В. Киричук, О. В. Скрипченко аналізують особливості формування пізнавальної

активності та пізнавальних інтересів на різних етапах розвитку особистості; О. М. Матюшкін розкриває значення проблемного навчання у розвитку пізнавальної мотивації учнів; М. О. Данилов, І. О. Редьковець, О. Г. Сауліна обґрунтовують організацію самостійної роботи та готовність до активного пізнання; М. В. Богданович, В. Ф. Паламарчук, О. Я. Савченко, М. Г. Стельмахович розглядали проблему активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів; І. Д. Бутузов, Л. П. Христова наголошували на творчості у пізнавальній діяльності.

Науковці, які аналізували сутність поняття «активність», розглядають його в різних аспектах, а «пізнавальну активність» трактують як властивість особистості, спрямованість суб'єкта на пізнання, якість діяльності та стан готовності до пізнавальної діяльності.

Відомі українські психологи Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв, М. І. Лісіна, Г. О. Люблінська у своїх дослідженнях підкреслюють, що дитинство є важливим періодом для подальшого розвитку особистості, адже саме в цей час відбуваються якісні психічні утворення. Це стосується й активності, яка зароджується в ранньому віці під час накопичення знань. Початкове уявлення про навколишній світ із віком дитини доповнюється або коригується під час пізнавальної діяльності, що лежить у основі будь-якого акту пізнання. Усвідомлюючи внутрішню сутність у процесі суспільної діяльності та пізнаючи себе, дитина активізує самоаналіз пізнавальної діяльності.

Формування пізнавальної активності у молодших школярів потребує комплексного підходу, що поєднує використання інтерактивних методів навчання, проблемних і дослідницьких завдань, творчих проєктів та ігрових форм діяльності. Активне залучення учнів до навчального процесу сприяє розвитку самостійності у здобутті знань, умінню аналізувати та оцінювати інформацію, робити висновки, порівнювати та зіставляти дані, а також приймати обґрунтовані рішення. Практичні та дослідницькі завдання допомагають школярам усвідомлювати значення навчання для власного розвитку, формують стійку мотивацію до пізнавальної діяльності та сприяють розвитку креативності й критичного мислення, що є необхідною умовою для успішного засвоєння знань і подальшого навчання.

У психологічній і педагогічній науці немає єдиного підходу до визначення поняття «пізнавальна активність», хоча в багатьох дослідженнях українські вчені виділяють загальні суттєві риси цього поняття: готовність і прагнення до активного опанування знань [44].

К. К. Платонов розглядає пізнавальну активність як одну з форм активності що з'являється в людини у формах мимовільної уваги, цікавості й творчості. Водночас у науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття “пізнавальна активність”,

Т. І. Шамова розглядає пізнавальну активність учня як якість діяльності, у якій виявляється його особистість та ставлення до змісту й процесу діяльності, прагнення до оволодіння знаннями й вміннями, а також мобілізація морально-вольових зусиль для досягнення навчально-пізнавальних цілей.

Психологічні процеси сприйняття, розуміння, осмислення, узагальнення, закріплення та застосування є важливими для будь-якого процесу пізнання та пізнавальної діяльності. Пізнання пов'язане з внутрішніми пізнавальними інтересами, які сприяють мотивації активності й пізнавальній діяльності.

Будь-яка діяльність характеризується її діяльнісним етапом, тобто активністю. У Сучасному тлумачному психологічному словнику «активність визначається як загальна характеристика живих істот, їхня власна динаміка як джерело перетворення або підтримання ними життєво значущих зв'язків з навколишнім світом; активність притаманна живій істоті, це її здатність до самостійного реагування. Активність формується відповідно до ймовірного прогнозування розвитку подій у середовищі та положення в ньому організму» [84, с.12].

За тлумачним словником, “активний – енергійний, діяльний; протилежний пасивності” [1, с. 5].

У довіднику з професійної педагогіки активність визначається як якість особистості, що проявляється в енергійній, інтенсивній діяльності в роботі, навчанні, громадському житті, різних видах мистецтва, в іграх [75, с.27].

У педагогічній науці пізнавальна активність визначається як мобілізація морально-вольових, інтелектуальних і фізичних сил дитини для досягнення конкретних цілей навчально-виховного процесу. Пізнавальна діяльність дитини

проявляється в умінні добирати способи досягнення мети й результату, одержувати від дорослого та самостійно ставити пізнавальні завдання. На основі пізнання самого себе, усвідомлення своєї внутрішньої суті у процесі навчальної діяльності активізується самоаналіз пізнавальної діяльності. Так розпочинається процес активізації пізнання учня, що триває впродовж усього життя, поступово трансформуючись із зовнішнього світу у внутрішній світ особистості, що віддзеркалюється у світоглядному баченні предметів, явищ, знань.

Педагогіка стверджує, що в продуктах діяльності – знаннях, досвіді діяльності – відображаються не лише їх предметність, але й суспільні та особисті відносини, духовність, оцінки, способи застосування. Усе це складає зміст пізнавальної діяльності, зміст вчення, має різні джерела та тісно взаємопов'язані. Але якщо вони не будуть співвідносними, то діяльність не відбудеться, вона підмінюється реакцією [79].

К. Д. Ушинський вважав, що “діяльність за своєю суттю... – обов’язкова боротьба і подолання перешкод. Жодна діяльність неможлива без перешкод, без прагнення подолати ці перешкоди й без дійсного подолання їх” [79, с. 159].

Оскільки головна характеристика пізнавальної потреби – її предметність, розвиток пізнавальної активності розглядають як процес збагачення, розширення й поглиблення сфери предметів, що пізнає дитина, на які спрямована її активність.

Пізнавальна активність – це вища властивість особистості, для якої характерне прагнення до самостійного та ефективного засвоєння інформації, спрямованість і стійкість пізнавальних інтересів, оволодіння критичністю й самокритичністю мислення, прийомами та способами пізнавальної діяльності, вольовими зусиллями для досягнення навчально-пізнавальної мети.

Аналіз наукової літератури з цієї проблеми показує, що в молодшому віці пізнавальні потреби формуються за кількома якісними етапами, а саме: період раннього дитинства, коли переважає орієнтувальний рефлекс – потреба нових вражень; період активного прояву інтересу до предметів і явищ навколишнього світу – допитливість; період зародження потреби пізнання.

У дослідженнях О. Г. Брежнєвої найбільш узагальнено представлено структуру пізнавальної активності дітей, яка пропонує виокремити в ній три компоненти: емоційний, змістовий і вольовий, та три етапи формування у дітей пізнавальної активності [10].

Перший етап пов'язаний із виникненням інтересу до пізнання, основою чого є емоційний компонент пізнавальної активності. Роль емоційного компонента як першооснови для розвитку активності дітей посилюється у зв'язку з тим значенням, яке мають емоції й почуття у розвитку дитини, мотивації різних видів її діяльності, зокрема пізнання. Але орієнтуватися у цьому процесі лише на емоційний компонент недостатньо.

Приєднуємося до думки С. О. Ладивір, яка стверджує, що «викликана емоціями допитливість як рушійна сила спрямованості інтересів дитини до пізнання навколишнього світу стає суттєвим фактором формування пізнавальної активності лише в тому випадку, коли у своєму розвитку вона поєднується з оволодінням дитиною способами цілеспрямованого пізнання» [43]. Якщо відсутня така обумовленість, то дитяча допитливість мотивує звичайну зацікавленість, позбавлену свідомого прагнення до отримання знань.

На другому етапі здійснюється вплив активності на вольовий і змістовий компоненти. У дітей, під час виконання завдань, повинні сформуватися ініціативність у виборі рішень, самостійність, які поєднуються з активним оволодінням дітьми розумовими діями – узагальненими способами дослідження предметів, здатністю абстрагувати та узагальнювати ознаки об'єктів пізнання тощо.

На третьому етапі робота педагога спрямовується на вдосконалення пізнавальної активності дитини та окремих її вольових якостей – ініціативності, наполегливості тощо [10; 26].

Однією із найважливіших науково-практичних проблем учительської праці є питання формування й розвитку пізнавальної активності школярів у навчальному процесі.

Активність молодшого школяра виражається через такі види діяльності: навчальна, трудова, пізнавальна, де навчальна діяльність набуває особливого

значення. Але свою ведучу функцію та чи інша діяльність виявляє найбільш достатньо, коли вона складається й формується. Молодший шкільний вік і є періодом найбільш інтенсивного формування навчальної діяльності, яка виступає специфічною формою індивідуальної активності.

Молодшому школяреві притаманні емоційна активність, фантазії, багатство уявлення, прагнення до недостатньо тривалої конкретної діяльності, яка супроводжується зростаючим пізнавальним інтересом і відчутними для нього реальними результатами.

У молодших школярів особлива роль відводиться пізнавальному інтересу, який підвищує роль розумової діяльності та є важливою умовою формування пізнавальної самостійності та пізнавальної активності.

Пізнавальний інтерес активізує розумову діяльність молодших школярів у даний момент, спрямовує її в рішеннях різноманітних задач.

Стійкий пізнавальний інтерес формується різними засобами в навчальній діяльності учителя (елементи зацікавленості, гра, предметна діяльність школярів тощо).

Навчально-пізнавальна діяльність молодших школярів представляє діалектичну єдність навчального й пізнавального аспекту, в якому навчальна діяльність виступає як інструмент здійснення пізнання. Навчально-пізнавальна діяльність є інваріантом змісту освіти учнів початкової школи. Її особливістю є спрямованість структурних компонентів на досягнення цілей, засвоєння змісту й результатів навчання [13]. Структурні компоненти навчально-пізнавальної діяльності можуть змінювати свої функції, взаємно перетворюватися один в одного, а різні види навчальної та пізнавальної діяльності взаємопов'язані між собою. Виникнення діяльності відбувається у формі розгорнутих взаємин між учнями та вчителем, і на основі цього може формуватися діяльність школяра. Навчально-пізнавальна діяльність – провідна діяльність молодших школярів і має певний зміст [13].

Навчально-пізнавальна діяльність молодших школярів виконує такі функції: розвиває в учнів уміння й навички логічного мислення; формує у молодших школярів навички самостійного набуття знань; розвиває вміння

використовувати всі джерела пізнання, пізнавальні здібності учнів початкової школи та формує світогляд молодших школярів.

Проаналізувавши наукову психолого-педагогічну літературу, можна виділити три рівні навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів: репродуктивно-наслідувальний, частково-пошуковий, творчий.

Репродуктивно-наслідувальний рівень передбачає засвоєння готових знань і зразків діяльності. На цьому рівні діяльність учня проявляється у впізнаванні, запам'ятовуванні та відтворенні за зразком або підведенні нового факту під уже відоме поняття. Це сприяє накопиченню умінь і навичок, опорних способів діяльності, що є основою для переходу на більш високий рівень навчально-пізнавальної діяльності. Для цього рівня важливою є інформаційна діяльність учителя; основними методами викладання є пояснювально-ілюстративний, організація самостійної роботи за зразком або з підручником, спрямовані на засвоєння знань і розвиток репродуктивних умінь [74, с. 230]. Автори, які розглядали цей рівень: Н. С. Редьковець, Т. І. Шамова, О. В. Киричук, Л. Пироженко та ін.

Частково-пошуковий (конструктивно-варіативний) рівень передбачає застосування готових знань і зразків у нових ситуаціях та аналіз можливих шляхів вирішення завдань. Діяльність учня на цьому рівні відзначається більш високим рівнем відтворювальної діяльності, варіативністю та гнучкістю, спрямована на отримання нової інформації. Для цього рівня характерна інформаційно-пошукова діяльність учителя, а основним методом викладання є метод формування вмій застосовувати наявні знання в змінених умовах [13]. Автори цих напрацювань: М. В. Богданович, Н. С. Литвиненко, І. О. Редьковець, Т. І. Шамова та ін.

Творчий рівень навчально-пізнавальної діяльності передбачає безпосередню участь учнів у набутті нових знань. Діяльність школярів на цьому рівні має пошуковий характер і включає розумові та практичні дії, що складають сукупність умовиводів під час постановки нових проблем і знаходження принципів вирішення завдань. Попередні знання використовуються вибірково залежно від аналізу конкретного завдання. Діяльність учителя спрямована на

забезпечення пошукової та дослідницької активності учнів. Автори, які досліджували цей рівень: І. Дичківська, Н. С. Редьковець, Л. Пироженко, Т. І. Шамова, О. Пометун та ін. [13].

Розглядаючи особливості розвитку пізнавальної активності молодших школярів, Т. І. Шамова пропонує такі рівні прояву пізнавальної активності молодших школярів [83, с. 46] (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Рівні прояву пізнавальної активності молодших школярів

Рівні прояву пізнавальної активності	Характеристика
відтворююча активність	Прагнення дитини зрозуміти, запам'ятати, відтворити знання, опанувати способом їх застосування за зразком. Цей рівень відрізняється нестійкістю вольових зусиль дитини, відсутністю інтересу до поглиблення знань, відсутністю питання: «Чому?»
інтерпретуюча активність	Прагнення дитини до виявлення сенсу та змісту навчальної діяльності, прагненням пізнати зв'язки між явищами та процесами, оволодіти способами застосування знань у змінених умовах творча активність
творча активність	Прагнення дитини не тільки проникнути глибоко в сутність явищ і їх взаємозв'язків, але й знайти для цього новий спосіб. Характерною особливістю цього рівня активності є прояв високих вольових якостей дитини, завзятість і наполегливість у досягненні мети, широкі й стійкі пізнавальні інтереси

Активність, як якість діяльності особистості, є важливою умовою та показником реалізації будь-якого принципу навчання.

Принцип індивідуального підходу до школярів – колективний характер освітнього процесу спрямований на включення кожного школяра в навчальний процес. Рівень активності учнів буде залежати від наявності їхніх реальних навчальних можливостей.

Принцип науковості – складає основу для активної діяльності дітей. Знання й факти, що вивчаються, повинні бути науково обґрунтовані у процесі навчання. Він передбачає: розкриття причинно-наслідкових зв'язків явищ, подій, процесів; проникнення в сутність явищ і подій; орієнтації на міждисциплінарні наукові зв'язки. Заглиблення молодших школярів у сутність досліджуваних явищ тісно пов'язане з високою пізнавальною діяльністю молодших школярів.

Принцип свідомості й міцності засвоєння знань може бути реалізований лише в процесі активного навчання.

Принцип наочності вважають похідним від принципу доступності: чим більше наповнене заняття наочністю, тим доступнішим буде пояснення нового матеріалу. Сутність цього принципу можна передати висловом: «краще один раз побачити, ніж сто разів почути». У його основі лежить робота зорових аналізаторів у процесі сприймання навколишнього світу, він пов'язаний із свідомим засвоєнням знань й реалізується за активної мисленнєвої діяльності учнів.

Принцип зв'язку навчання з життям полягає у розкритті практичної значимості знань, використанні на уроках учнівського життєвого досвіду, застосуванні в практичній діяльності набутих раніше знань; в участі школярів у організації активного навчання [58].

Таким чином, активність у навчанні перебуває в діалектичній єдності з усіма дидактичними принципами.

У якості засобів активізації навчання школярів виступають: навчальний зміст, методи, форми й прийоми навчання.

Завдання вчителя полягає в тому, щоб забезпечити не загальну активність учнів у пізнавальній діяльності, а їхню активність, яка спрямована на оволодіння знаннями й способами діяльності та сприяє підвищенню ролі розумової діяльності, є важливою умовою формування пізнавальної активності та пізнавальної самостійності.

Вивчення педагогічної літератури та власний педагогічний досвід переконують у тому, що активна пізнавальна діяльність учнів у навчальному процесі забезпечується за таких умов:

- високої мотивації школярів на навчальну діяльність;
- створення відповідного навчального середовища в класі;
- використання педагогічних технологій і методів відповідно до досягнутого рівня та завдань розвитку планів розумової діяльності учнів;
- залучення школярів до самостійної, дослідно-пошукової та проєктної діяльності;
- створення ситуацій успіху в навчанні;
- орієнтації процесу навчання на формування компетенцій та досвіду діяльності;
- забезпечення активної та інтерактивної взаємодії школярів із учителем та між собою [66].

У процесі пізнавальної активності молодші школярі виступають як самодостатні особистості, які є вільними від зовнішнього впливу. Дитина сама ставить цілі, визначає методи, способи й шляхи їх досягнення, цим самим задовольняє свої потреби, інтереси й волю. Цей вид активності тісно пов'язаний з дитячою творчістю, яка обумовлена взаємодією з дорослими.

Пізнавальна активність дитини, яка стимулюється дорослим, характеризується тим, що педагог організовує діяльність школяра, показує та розповідає, як необхідно виконати завдання. Тут дитина отримує ті результати, які визначив учитель і увесь цей процес відбувається без проб і помилок.

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок про те, що навчально-пізнавальна діяльність учнів реалізує свої функціональні можливості через оволодіння знаннями, формування умінь і навичок; а також

сприяє розвитку навчальних можливостей учнів, розвиває їхню пізнавальну активність і самостійність, пізнавальний інтерес.

Ефективність розвитку мотивації активності дітей залежить від уміння вчителя формувати у школярів більш складний вид пізнавальної активності, спираючись на самостійність і творчість у пізнанні, зменшуючи кількість репродуктивно-наслідувальних завдань. На основі аналізу сутності поняття “активність” та підходів до визначення пізнавальної активності різними авторами можна зробити висновок, що пізнавальна активність особистості – вид активності, для якого характерним є прагнення особистості до відкриття нового, ще невідомого.

Таким чином, пізнавальна активність упродовж усього життя є одним із стрижневих моментів пізнавальної діяльності та головним чинником розвитку й самовдосконалення особистості.

1.3. Використання інтерактивних методів навчання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі

Сучасна освіта змінює та оновлює традиційні форми та методи навчання, що позитивно впливатиме на осмислене засвоєння школярами знань, умінь і навичок.

За висновками науковців, сутність інтерактивної методики полягає в тому, що в навчальному процесі постійно активно взаємодіють усі учасники. Вони співпрацюють у схемах „учитель–учень” і „учень–учень”, де педагог і дитина є рівноправними суб’єктами процесу навчання.

Інтерактивні технології – це та жива нитка, що пов’язує учителя з кожним учнем і учнів між собою. За допомогою інтерактивних технологій у кожного суб’єкта навчального процесу є рівна можливість проявити свої знання, вміння й навички та активізувати власну пізнавальну діяльність.

Проблема активізації пізнавальної діяльності молодшого школяра є актуальною в сучасному освітньому просторі. Учитель працює над постійним розвитком та вдосконаленням майстерності.

У навчально-виховному процесі рівень пізнавальної активності молодших школярів безпосередньо впливає на якість засвоєння знань, умінь і навичок інтелектуальної пізнавальної діяльності. Тому стимулювання пізнавальної активності й самостійності школяра у процесі навчання залишається актуальною.

Активізація пізнавальної діяльності на уроках тісно пов'язана із застосуванням учителем інтерактивних методик навчання.

Проблемам методики використання інтерактивних технологій навчання присвячені методичні посібники та статті українських науковців: Л. Пироженко, О. Пометун, Н. Василенко, С. Крамаренко, А. Мартинець та ін. Вони узагальнюють інтерактивні технології навчання, детально характеризують інтерактивні форми та методи, описують їх організаційні особливості, наводять приклади практичного застосування та підкреслюють значення інтерактивних методів для підвищення пізнавальної активності та мотивації учнів у навчально-виховному процесі.

Перевагою інтерактивних технологій є те, що учні засвоюють усі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, оцінка), у класах збільшується кількість школярів, які свідомо засвоюють навчальний матеріал, зростає їхній інтерес у одержанні знань, вони займають активну позицію в засвоєнні знань. Кожен учень активно та вільно мислить, набуває індивідуального досвіду толерантної співпраці.

Систематичне використання інтерактивних прийомів на уроках дозволяє вчителю навчати із задоволенням, а учням набувати необхідних умінь: прислухатися до думки іншого, чути одне одного, відстоювати власну позицію, організувати власну роботу й працювати спільно, радіти власним успіхам і досягненням інших, приймати допомогу, знаходити оптимальне рішення, допомагати тощо.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що інтерактивні методи сприяють оптимізації й інтенсифікації навчально-виховного процесу. Вони допомагають учням аналізувати навчальну інформацію, навчитися формулювати власну думку, полегшити процес формування навчально-пізнавальної

діяльності; творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу; правильно виражати моральні принципи; моделювати різні соціальні ситуації й збагачувати власний соціальний досвід і моральні якості через включення в різні життєві ситуації; уникати конфліктів, вчитися будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, шукати й розв'язувати компроміси, використовуючи сформовані моральні якості; слухати іншу людину, поважати думку, прагнути до діалогу; знаходити спільне розв'язання проблем, розвивати навички самостійної роботи, проєктної діяльності, виконання творчих робіт.

Використовуючи на уроках інтерактивні методи навчання, вчитель створює певні психолого-педагогічні умови, що дозволять реалізувати ідею співробітництва тих, хто навчає і тих, хто навчається, тобто створити доброзичливу атмосферу, відповідний психологічний клімат на уроці, зробити так, щоб кожен учень відчув свою інтелектуальну досконалість, забезпечити ситуацію успіху. Це все сприяє підвищенню мотивації учнів до навчання.

На сьогодні педагоги виділяють чотири групи інтерактивних методів, що пов'язані з метою уроку та формами організації навчальної діяльності учнів:

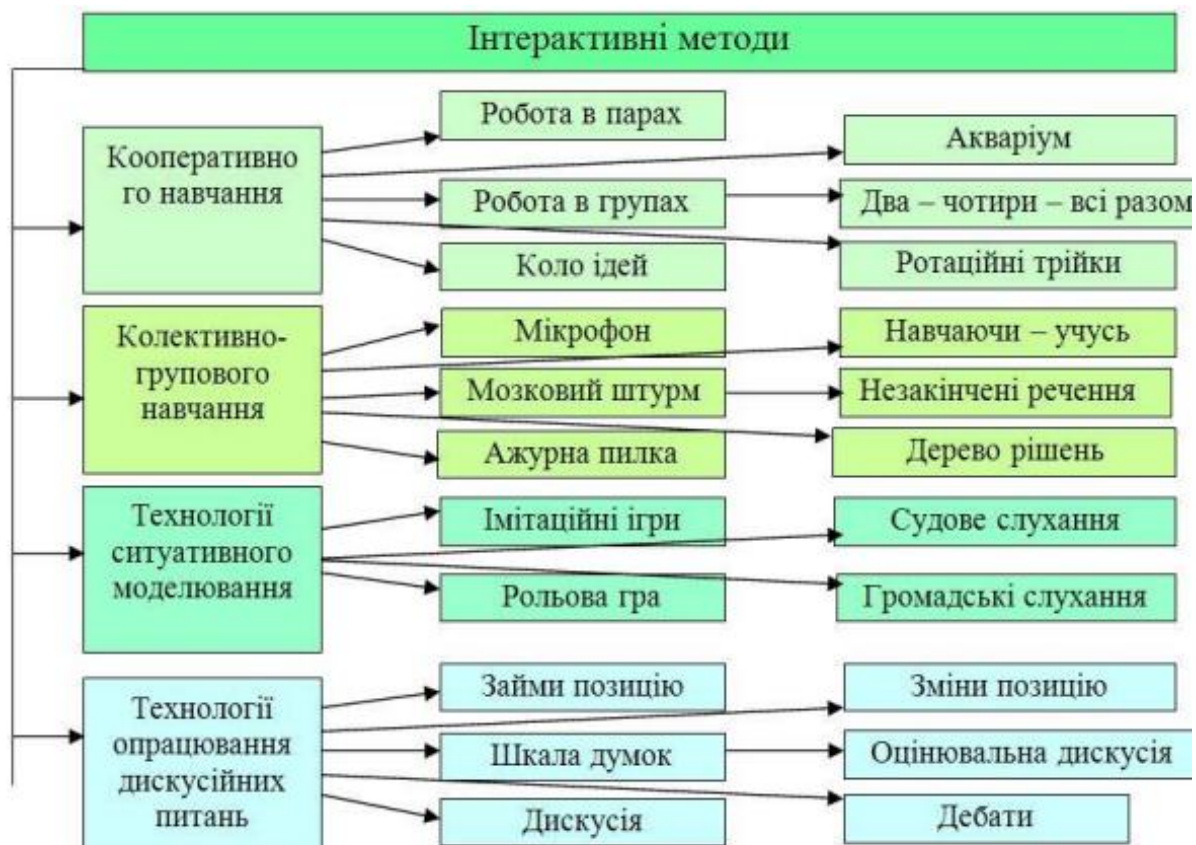
- інтерактивні технології кооперативного навчання;
- інтерактивні технології колективно-групового навчання;
- інтерактивні технології ситуативного моделювання;
- технології опрацювання дискусійних питань [63, с. 34-35; 36].

Вибір інтерактивних методів для застосування в початковій школі залежить від вікових особливостей молодших школярів.

Існують методи інтерактивного навчання, які доцільно використовувати в початковій школі: «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Займи позицію», «Навчаючи – вчуся», «Робота в парах», «Ток-шоу», «Розігрування ситуації за ролями», «Ажурна пилка», «Коло ідей», «Суд від свого імені», «Акваріум».

Класифікацію інтерактивних методів навчання, які сприяють розвитку пізнавальної активності молодших школярів представимо у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3.

Охарактеризуємо інтерактивні методи навчання, які використовує вчитель у роботі з молодшими школярами.

Метод «Мікрофон» дає можливість кожному школяреві швидко, по черзі висловлювати думку, відповідаючи на запитання. Проводячи «Мікрофон», треба дотримуватися таких правил:

- 1) говорити має право тільки той учень, у кого «символічний» мікрофон;
- 2) відповіді не коментують і не оцінюють;
- 3) коли хтось висловлюється, інші мають дотримуватися тиші [13].

Метод «Незакінчені речення» часто поєднується з «Мікрофоном», що дає можливість ґрунтовніше працювати над умінням висловлювати власні ідеї, порівнювати їх з іншими. Робота за такою методикою дає змогу учням вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем, відпрацьовувати вміння говорити коротко, по суті й переконливо.

«Мозковий штурм» – це метод колективного обговорення, пошуку рішень, який підштовхує учасників виявляти свою уяву та творчість. Учні вільно

висловлюють думки, а це допомагає знаходити чимало рішень та ідей. Учитель на уроці називає тему «Мозкового штурму», який організують за такими правилами:

1) усі учасники «штурму» пропонують ідеї щодо розв'язання висунутої проблеми (ідеї можуть бути будь-якими, навіть фантастичними);

2) один учень («секретар») записує на дошці всі запропоновані ідеї. Коли група вважає кількість поданих ідей достатньою, переходять до наступного етапу;

3) ідеї аналізують, групують, розвивають групою. Можна вдосконалювати чужі ідеї;

4) обирають найкращі рішення.

Під час «мозкового штурму» потрібно дотримуватися наступних правил поведінки:

1) висунути якомога більше ідей щодо вирішення проблеми;

2) включити свою уяву: не відкидати жодної ідеї тільки тому, що вона суперечить загальній думці;

3) можна подавати скільки завгодно ідей або розвивати ідеї інших учасників;

4) не можна давати оцінку запропонованим ідеям і критикувати висловлювання інших [13].

«Карусель» – цей варіант навчання найбільш ефективний для одночасного включення всіх учасників у активну роботу з різними партнерами для обговорення дискусійних питань. Цю технологію застосовують для інтенсивної перевірки обсягу й глибини набутих знань.

«Займи позицію» – цей метод допомагає проводити дискусію зі спірної, суперечливої теми, продемонструвати різні думки з теми, дає можливість висловитися кожному учневі, обґрунтувати свою позицію або перейти на іншу позицію в будь-який час, якщо вас переконали, та назвати більш переконливі аргументи.

Порядок проведення:

- 1) учитель називає тему та пропонує школярам висловити свою думку з досліджуваної теми;
- 2) найбільш чітко виражені позиції (думки) записують на 2–5 плакатах;
- 3) учневі потрібно стати в групу учнів біля того плакату, на якому записана позиція, що збігається з його точкою зору;
- 4) учні готуються до обґрунтування своєї позиції;
- 5) якщо після обговорення дискусійного питання учень змінив свою точку зору, він може перейти в іншу групу й пояснити причину свого переходу, а також назвати найбільш переконливу ідею або аргумент протилежної сторони (іншої групи) [13].

Метод «Прес» – навчає дітей виробляти й формулювати аргументи, висловлювати думки з дискусійного питання у виразній і стильній формі, переконуючи інших («Я вважаю, що ...», «Тому, що», «Наприклад ...», «Таким чином ...»).

Метод «Навчаючи – вчуся» дає школярам можливість навчатися та передавати своїх знань однокласникам під час уроку.

Роботу організовують таким чином:

- 1) після оголошення вчителем теми та мети уроку, він роздає картки із завданнями, учні знайомляться з інформацією, що міститься на картках;
- 2) якщо щось не зрозуміло, учень запитує та перевіряє в учителя, чи правильно він зрозумів інформацію;
- 3) учні готуються до передавання цієї інформації іншим у доступній формі;
- 4) усім потрібно познайомити зі своєю інформацією однокласників. Учень має право говорити тільки з однією особою одночасно. Завдання полягає в тому, щоб поділитися своєю інформацією з іншими учнями й самому дізнатися про щось від них;
- 5) коли всі поділилися та отримали інформацію, треба розказати в класі, про що ви дізналися від інших [13].

Робота в парах є різновидом роботи в малих групах. Робота учнів організовується так:

- 1) читають завдання та інформацію до його виконання;

- 2) визначають, хто говоритиме першим;
- 3) висловлюють по черзі свої думки, погляди на проблему;
- 4) мають виробити спільну думку;
- 5) визначають, хто доповідатиме про результати роботи всьому класу, та готуються до цього.

Метою «Ток-шоу» є отримання навичок публічного виступу та дискутування. Ведучим на такому уроці є вчитель, який організовує роботу так:

- 1) оголошує тему дискусії;
- 2) надає слово «запрошеним гостям» висловитися із запропонованої теми;
- 3) надає слово глядачам, які виступають зі своєю думкою протягом 1хв. або ставлять «запрошеним» запитання;
- 4) «запрошені» відповідають конкретно та лаконічно;
- 5) ведучий має право поставити своє запитання або перервати виступаючого.

Цей інтерактивний метод допоможе школярам навчитися брати участь у загальних дискусіях, висловлювати та захищати свою позицію.

Розігрування *ситуації в ролях* має на меті визначити ставлення особистості до конкретної життєвої ситуації. Рольова гра імітує реальність і дає можливість діяти «як насправді». Учень може розігрувати ситуації зі свого досвіду.

Правила участі в рольовій грі:

- 1) чітко дотримуватися своєї ролі;
- 2) намагатися слухати партнерів по грі та вчителя;
- 3) не коментувати дії інших;
- 4) намагатися поставитися до своєї ролі як до реальної життєвої ситуації, вжитися в роль;
- 5) вийти з ролі після закінчення сценки;
- 6) взяти участь у обговоренні розіграної ситуації та поділитися своїми відчуттями під час перебування в ролі [13].

«Ажурна пилка» – метод, що дозволяє учням працювати разом, щоб за короткий проміжок часу вивчити значну кількість інформації. Під час роботи за допомогою методу «Ажурна пилка» учні працюють в різних групах: 1) спочатку школярі працюють в «домашній» групі;

2) потім в іншій групі учні виступають в ролі «експертів» з питання, над яким працювали в «домашній» групі, та отримують інформацію від представників інших груп;

3) потім учні повертаються в свою «домашню» групу для того, щоб поділитися тією новою інформацією, яку їм надали учасники інших груп.

«Домашні» групи – це група школярів, які після отримання завдання, вивчають його та обговорюють свій матеріал. «Експертні» групи – це групи, які формуються після того, як учитель об'єднав учнів у нові групи, вони стають експертами з тієї теми, яку вивчали в «домашній» групі. За визначений учителем час учні по черзі якісно і в повному обсязі подають інформацію членам нових груп та сприймають нову інформацію від них [13].

«Коло ідей» є ефективним інтерактивним методом у вирішенні гострих суперечливих питань і базовим для створення списку загальних ідей. Залучення всіх учасників до дискусії є метою цього методу.

Порядок проведення: 1) учитель оголошує дискусійне питання та пропонує його обговорити в кожній групі; 2) після того, як вичерпано час на обговорення, кожна група доповідає всьому класу лише один аспект того, що вони обговорювали; 3) групи висловлюються по черзі, поки не будуть заслухані всі доповіді; 4) під час обговорення теми складають список запропонованих ідей і записують його на дошці.

«Суд від свого імені» – цей метод дозволяє учням отримати уявлення про спрощений процес приймання судового рішення та провести рольову гру — судовий процес, який відбувається за участю трьох осіб: судді, який слухатиме обидві сторони та прийматиме рішення, позивача та відповідача. Після того, як учитель поділив учнів на три однакові групи: судді, позивачі та відповідачі, він дає кожній групі завдання: 1) суддям – підготувати запитання; 2) позивачам – підготувати вступну промову – обвинувачення та виклад аргументів; 3) відповідачам – підготувати промову – відповіді на захист.

Метод «Акваріум». Учитель ділить учнів на дві-чотири групи й пропонує їм завдання для виконання та необхідну інформацію. Одна з груп сідає в центр класу та утворює внутрішнє коло. Учні цієї групи починають обговорювати

проблему, яку запропонував учитель. Усі інші учні мовчки спостерігають за обговоренням. Школярам групи, що працює, для виконання завдання необхідно: 1) прочитати вголос ситуацію; 2) обговорити її в групі, використовуючи метод дискусії; 3) дійти спільного рішення. На цю роботу групі дають 3-5 хвилин. Усі інші учні класу мають тільки слухати і не втручатися у хід обговорення.

Після закінчення часу група займає свої місця, а вчитель ставить класу кілька запитань: 1. Чи погоджуєтеся ви з думкою групи? 2. Чи була ця думка достатньо аргументованою, доведеною? 3. Який з аргументів ви вважаєте найбільш переконливим? Після цього місце в «Акваріумі» займає інша група, яка обговорює наступну проблему. Усі групи по черзі мають побувати в «Акваріумі», результати роботи кожної повинні бути обговорені в класі [13].

Практичне застосування розглянутих інтерактивних методів потребує від учителя відповідної компетентності та підготовленості. Кожен метод вимагає чіткої поступової реалізації з обов'язковим прогнозуванням результатів, тобто технологічного підходу, що неможливо без спеціальної фахової підготовки вчителя до організації інтерактивного навчання.

Із вище розглянутих методів випливає, що інтерактивне навчання містить сукупність технологій, кожна з яких передбачає групову, кооперативну роботу учнів і спрямована на розвиток пізнавальної активності молодших школярів. Ефективність введення інтерактивного навчання на уроках «Я досліджую світ» зростає за умови, якщо вчитель правильно й доцільно підбирає методи інтерактивного навчання з урахуванням психологічних, анатомо-фізіологічних особливості дітей, планує урок з урахуванням індивідуальних особливостей кожного учня, таких як розвиток мислення та мовлення, уваги, пам'яті, темперамент [34].

Інтерактивне навчання дозволяє застосувати різні методи навчання на уроках «Я досліджую світ», бо саме ця інтегрована дисципліна дозволяє максимально урізноманітнити способи проведення уроків, пізнати особливості дитини, виявити її здібності, з'ясувати сформовані навички; спостерігати за учнем у колективній проєктній роботі та індивідуальній дослідницькій діяльності. Навчання з використанням інтерактивних методів підвищує рівень

знань учнів про навколишній світ, допомагає дітям осмислити закономірні зв'язки між явищами, створює в їхній свідомості чіткі уявлення, формує практичні уміння й навички, розвиває комунікативну компетентність, навички «спілкування» з довкіллям, формує вміння узагальнювати свої знання в поняттях [9].

Упровадження інтерактивних форм і методів у практику на уроках «Я досліджую світ» у початкових класах провідні педагоги пропонують починати з простих («коло ідей», «мозковий штурм») та поступово переходити до більш складніших («метод моделювання ситуації», «діалог», тощо) [9].

Використання інтерактивних методів навчання на уроках «Я досліджую світ» спонукає дітей до навчання, виховує прагнення до знань; сприяє активізації розумової діяльності молодших школярів, розвиває їхнє логічне мислення, пам'ять, уяву, увагу, вчить працювати в колективі; учні вчаться давати короткі, лаконічні відповіді, з повагою ставитися до думки однокласників, слухати інших, формується вміння спілкуватися в колективі, з'являється вмотивованість навчання, вміння допомагати й товаришувати, зацікавленість предметом [14; 16].

Важливою відмінністю інтерактивних форм роботи від традиційної фронтальної чи групової є постановка мети вчителем перед дітьми. Якщо в традиційній технології переважає постановка однакової мети для кожного, що сприяє конкуренції, змаганню, то інтерактивна технологія за переконанням О. І. Пометун передбачає «наявність спільної мети, що вимагає об'єднання зусиль учнів для її досягнення, розподілу функцій та обов'язків між учасниками діяльності, співробітництва, яке засноване на взаємодопомозі в процесі діяльності, взаємонавчання» [60].

Вона пропонує « наступну структуру уроків із застосуванням інтерактивних технологій:

- мотивація;
- оголошення теми й очікуваних результатів;
- надання необхідної інформації для розв'язання завдань;
- власне виконання інтерактивних завдань;
- підсумки та оцінювання результатів уроку» [64].

Більш детально зупинимося на кожному із етапів інтерактивного уроку «Я досліджую світ».

Завдання *мотивації* полягає в тому, щоб зосередити увагу молодших школярів на проблемі та викликати в них інтерес до обговорюваної теми. Мотивація дає змогу учням усвідомити, що саме вони можуть засвоїти. Тут школяр повинен бути налаштований на ефективний процес пізнання, мати в ньому власну зацікавленість, усвідомлювати, що й навіщо він зараз буде робити.

На цьому етапі можна застосовувати прийоми, що створюють проблемні ситуації, викликають в учнів інтерес до змісту знань і процесу їх отримання, здивування, підкреслюють парадоксальність явищ і подій. Це може бути коротка бесіда чи розповідь учителя, нескладна інтерактивна технологія («мозковий штурм», «мікрофон»), демонстрування наочності тощо.

Мотивація чітко пов'язана з темою уроку, яка психологічно готує школярів до її сприйняття, налаштовує їх на розв'язання певних проблем. Цей компонент уроку, як правило, займає не більше 5% часу заняття.

Оголошення теми та очікуваних результатів. Метою даного етапу на уроках «Я досліджую світ» є забезпечення розуміння молодшими школярами змісту їхньої діяльності. Щоб визначити для себе майбутні результати уроку, учні інколи мають озвучити своє особисте ставлення до суті та структури вибраних ними способів навчально-пізнавальної діяльності, спланувати свої дії, засвоюючи та застосовуючи інформацію, яка передбачена темою уроку. Без чіткого й конкретного визначення та усвідомлення учнями результатів їхньої пізнавальної діяльності, особливо на уроках «Я досліджую світ» із використанням інтерактивних технологій, вони можуть сприйняти процес навчання як ігрову форму діяльності, яка не пов'язана з вивченням матеріалу.

Визначення результатів інтерактивного навчання учнів повинно відповідати таким вимогам:

- висвітлювати результати діяльності на уроці учнів, а не вчителя;
- чітко представити рівень навчальних досягнень, який очікується після уроку. При цьому мають бути передбачені: обсяг і рівень навчальної інформації учнів, що буде забезпечений; обсяг і рівень розвитку способів діяльності, який

планується досягти на кінець уроку; розвиток емоційно-ціннісної сфери учня, яка сприяє формуванню характеру, переконань, впливає на поведінку тощо; визначення, усвідомлення або формування емоційного ставлення учнів до тих подій, явищ, процесів навколишнього світу, що є предметом вивчення на уроці;

- досягнуті результати необхідно оцінити;

- досягнуті результати повинні бути очевидними для учнів і для вчителя із огляду на те, досягнуті заплановані цілі, чи ні.

Отже, проводячи уроки «Я досліджую світ» з використанням інтерактивних методів навчання, під час проектування дуже важливо сформулювати результати уроку, бо правильно сформульовані й здобуті результати визначають ефективність засвоєного матеріалу та сприяють активізації пізнавальної діяльності молодших школярів.

Етап надання необхідної інформації має на меті – дати школярам достатньо інформації для того, щоб на її основі вони могли виконати за короткий час практичні завдання. Це може бути читання тексту підручника, опанування інформації за допомогою технічних засобів навчання або інших видів наочності, ознайомлення з роздатковим матеріалом тощо. З метою економії часу на уроках «Я досліджую світ» і для досягнення максимального ефекту уроку можна попередньо давати дітям інформацію для ознайомлення в домашніх умовах.

Виконання інтерактивного завдання є основною частиною уроку, її метою є засвоєння навчального матеріалу, досягнення результатів уроку. Інтерактивна частина уроку займає близько 50-60% часу на уроці. Послідовність проведення інтерактивного завдання може бути такою:

- інструктаж – повідомляється мета вправи, правила її виконання, послідовність дій і кількість часу, що відводиться на виконання завдань, треба поцікавитися, чи все зрозуміло учасникам;

- об'єднання в групи, розподіл ролей;

- виконання завдання, де учитель буде виконувати роль помічника, він надає учасникам можливість самостійної роботи й навчання, співпрацюючи один з одним;

- демонстрація результатів виконаного завдання.

Рефлексія результатів учнями – усвідомлення отриманих результатів, що досягається шляхом їх колективного обговорення або із застосуванням інших прийомів.

Рефлексія є невід'ємною й важливою складовою інтерактивного навчання на уроці, оскільки дає змогу учням і вчителю:

- оцінити власний рівень розуміння та засвоєння навчального матеріалу, спланувати чіткі реальні кроки його подальшого опрацювання:

- пригадати деталі свого досвіду;

- порівняти власне сприйняття з думками, поглядами інших, а в деяких скоригувати певні позиції;

- привчати дитину рефлексувати в реальному житті, усвідомлюючи та прогнозуючи подальші кроки;

- побачити реакцію учнів на навчання та якщо необхідно, скорегувати її.

Рефлексія може проводитися в різних формах: у вигляді індивідуальної роботи, роботи в групах, парах, дискусії, у письмовій та усній формі. Рефлексія може бути вербальною або у вигляді таблиць, малюнків, схем, графіків тощо. Вона завжди містить кілька елементів: фіксація того, що відбулося, визначення міркувань і почуттів щодо отриманого досвіду, плани на майбутній розвиток.

Під час етапу *підведення підсумків заняття* стає зрозумілим зміст виконаної роботи, підводиться підсумок засвоєних знань і встановлюється зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що ще повинно вдосконалюватися.

Цілі заключного етапу уроку полягають у тому, щоб: пояснити зміст опрацьованого; порівняти реальні результати з очікуваними; проаналізувати, чому відбулося так чи інакше; зробити висновки; закріпити чи відкоригувати засвоєне; установити зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що потрібно засвоїти, чого навчитись у майбутньому; скласти план подальших дій. Проте ключовою функцією підсумків є оголошення результатів навчання, де вчитель має можливість переконатися, чи всі учні їх досягли [28; 31; 64].

Таким чином, від правильно й ґрунтовно розробленого, втіленого у реальність уроку з використанням інтерактивних технологій, методів залежить успіх засвоєння та відповідно практичного використання отриманих знань.

Методи інтерактивного навчання можна поєднувати з груповою роботою на уроці й застосовувати на різних етапах уроку: на початку нового уроку замість опитування, використовувати після викладу вчителем нового матеріалу, на спеціальному уроці, присвяченому узагальненню й систематизації знань, умінь і навичок, або як фрагмент повторювально-узагальнюючого уроку.

Перш ніж застосовувати інтерактивні форми й методи навчання на уроках «Я досліджую світ», учитель повинен навчити учнів працювати на уроці. Учні самостійно освоюють усі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінку), а у вчителя з'являється час для проведення індивідуально-групового пояснення нового навчального матеріалу, індивідуальних консультацій, контролю за роботою учнів.

У основі інтерактивного навчання лежать наступні принципи:

- безпосередньої участі кожного учасника уроку. Це зобов'язує вчителя зробити кожного школяра активним шукачем шляхів і засобів вирішення тієї чи іншої проблеми;

- взаємного духовного, інформаційного збагачення шляхом діалогу, обміну життєвим досвідом, одержаною інформацією;

- особистісно-орієнтоване навчання.

На уроках «Я досліджую світ» молодші школярі працюють над цілим рядом проєктів, створюють інтелект-карти, Т-схеми, кластери, моделі «фраєр», скрайбінг (мальований). Розвивають критичне мислення, емоційний інтелект у процесі роботи за методами: «Незакінчене речення», «Асоціативний куш», «Мозковий штурм», «Акваріум», «Мікрофон» та інші.

Отже, впровадження інтерактивних методів навчання на уроках «Я досліджую світ» в початковій школі поглиблюють знання учнів з теми, діти краще засвоюють поняття, розвиваються навички працювати в колективі, інтерактивне навчання розвиває пам'ять, увагу, уяву, логічне мислення, зв'язне мовлення, вміння відстоювати свою думку. Учні зацікавлені, активні та вмотивовані до навчання, через що урок стає набагато продуктивнішим.

Учитель початкових класів повинен широко застосовувати інтерактивні технології на уроках «Я досліджую світ», володіти новітніми формами та

методами роботи, щоб формувати у дітей уміння та бажання вчитися, не зупинятися на досягнутому, розвивати пізнавальний інтерес, завжди прагнути до новизни, застосовувати емоційний інтелект, працювати у команді та інше.

Висновки до першого розділу

Інтерактивні технології активно розвиваються і мають великий потенціал для підвищення рівня якості та ефективності освіти. Основною перевагою інтерактивних методів навчання є наближення процесу навчання до реальної практичної діяльності. Інтерактивні методи сприяють інтенсифікації та оптимізації навчального процесу, допомагають навчитися вирішувати проблеми, правильно формулювати власну думку; дискутувати, відстоювати свою точку зору; аналізувати отриману інформацію; бути більш впевненими та незалежними. Використання інтерактивних методів дозволяє в процесі навчання знімати нервові навантаження учнів, дає можливість змінювати форми їхньої діяльності, переключати увагу на важливі питання теми уроку; сприяє розвитку комунікативних умінь і навичок.

Навчально-пізнавальна діяльність молодших школярів представляє діалектичну єдність навчального й пізнавального аспекту, в якому навчальна діяльність виступає як інструмент здійснення пізнання. Навчально-пізнавальна діяльність є інваріантом змісту освіти учнів початкової школи. Її особливістю є спрямованість структурних компонентів на досягнення цілей, засвоєння змісту і результатів навчання [13]. Структурні компоненти навчально-пізнавальної діяльності можуть змінювати свої функції, взаємно перетворюватися один в одного, а різні види навчальної та пізнавальної діяльності взаємопов'язані між собою. Виникнення діяльності відбувається у формі розгорнутих взаємин між учнями та вчителем, і на основі цього може формуватися діяльність школяра. Навчально-пізнавальна діяльність – провідна діяльність молодших школярів і має певний зміст.

Інтерактивні методи сприяють оптимізації й інтенсифікації навчально-виховного процесу. Вони допомагають учням аналізувати навчальну

інформацію, навчитися формулювати власну думку, полегшити процес формування навчально-пізнавальної діяльності; творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу; правильно виражати моральні принципи; моделювати різні соціальні ситуації й збагачувати власний соціальний досвід і моральні якості через включення в різні життєві ситуації; уникати конфліктів, вчитися будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, шукати й розв'язувати компроміси, використовуючи сформовані моральні якості; слухати іншу людину, поважати думку, прагнути до діалогу; знаходити спільне розв'язання проблем, розвивати навички самостійної роботи, проектної діяльності, виконання творчих робіт.

Упровадження інтерактивних методів навчання на уроках «Я досліджую світ» в початковій школі поглиблюють знання учнів з теми, діти краще засвоюють поняття, розвиваються навички працювати в колективі, інтерактивне навчання розвиває пам'ять, увагу, уяву, логічне мислення, зв'язне мовлення, вміння відстоювати свою думку. Учні зацікавлені, активні та вмотивовані до навчання, через що урок стає набагато продуктивнішим.

Учитель початкових класів повинен широко застосовувати інтерактивні технології на уроках «Я досліджую світ», володіти новітніми формами та методами роботи, щоб формувати в дітей уміння та бажання вчитися, не зупинятися на досягнутому, розвивати пізнавальний інтерес, завжди прагнути до новизни, застосовувати емоційний інтелект, працювати у команді тощо.

На уроках «Я досліджую світ» молодші школярі працюють над цілим рядом проєктів, створюють інтелект-карти, Т-схеми, кластери, моделі «фраєр», скрайбінг (мальований). Розвивають критичне мислення, емоційний інтелект у процесі роботи за методами: «Незакінчене речення», «Асоціативний куш», «Мозковий штурм», «Акваріум», «Мікрофон» та інші.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ НА УРОКАХ З «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

2.1. Стан сформованості пізнавальної активності молодших школярів у процесі навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

Теоретичний аналіз з проблеми дослідження переконливо довів, що чим більше вчителі використовують інтерактивні методи, тим вищий рівень пізнавальної діяльності під час навчання молодших школярів на уроках «Я досліджую світ». У зв'язку з цим було організовано емпіричне дослідження ефективності використання інтерактивних методів як засобу активізації пізнавальної діяльності молодших школярів.

Констатувальний етап педагогічного експерименту проводився протягом 2022–2023 н. р. на базі ЗОШ № 6 м. Глухів Сумської області. У дослідженні брали участь 51 особа, з них 45 учнів (32 учні 2-А та 33 учні 2-Б) і 6 класоводів.

У ході констатувального експерименту вирішувалися такі завдання:

1. визначити рівень пізнавальної активності учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ».

2. Проаналізувати роботу вчителів початкових класів щодо означеної проблеми.

3. Опрацювати та здійснити аналіз отриманих результатів.

Для вирішення завдань нами були використані такі методи дослідження:

- спостереження за діяльністю учнів на уроках «Я досліджую світ»;
- анкетування учнів;
- бесіда з учнями початкових класів;
- бесіда з учителями початкової школи.

Наше дослідження почалося із спостереження – найбільш широковживаного методу (Додаток А). Для спостереження доступними є лише зовнішні виражені дії, що виступають у руховій або вербальній формі.

Спостерігаючи за реакцією учнів, за спільною діяльністю вчителя й учнів на уроках «Я досліджую світ», ми встановлювали доцільність прийомів активізації пізнавальної діяльності школярів зі сторони вчителя; а саме: характер і методику подання навчального матеріалу, підбір змісту, ставлення учнів до процесу навчання, рівень знань, використання можливостей інтерактивних технологій.

Під час організації спостереження нами враховувалися такі вимоги:

- 1) спостереженню доступні лише зовнішні факти, які мають мовні й рухові прояви;
- 2) характеристики, які реєструються, повинні бути більше описовими, а менше пояснювальними;
- 3) для спостереження повинні бути виділені найбільш важливі моменти поведінки;
- 4) спостерігач повинен мати можливість фіксувати поведінку оцінюваної особи тривалий час;
- 5) рольові відношення між спостерігачем і спостережуваним повинні бути усунуті;
- 6) оцінки не повинні піддаватися суб'єктивним впливам [21].

Спостереження дало змогу констатувати, що проблема активізації пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках «Я досліджую світ» дійсно існує та потребує варіантів вирішення.

Відомі науковці Т. Байбара, Н. Бібік, О. Біда, І. Коренева, О. Савченко підкреслювали, що вчитель може зацікавити школярів предметом, якщо буде дотримуватися методики ведення уроку або системи уроків. Навчання з високими творчими можливостями, чітке усвідомлення дітьми того, що вони повинні дізнатися, що зробити, в чому переконатися, завжди викликає стійкий інтерес. Урок цікавий, коли вчитель використовує інтерактивні методи навчання, факти, малюнки, моделі, цифри, досліди, картини, колекції, описи тощо, які вражають уяву учнів своєю незвичністю, коли нові відомості про навколишній світ змінюють або доповнюють раніше засвоєні дітьми знання.

Аналіз результатів спостереження за процесом навчання на уроках «Я досліджую світ» показав, що учні навчаються без інтересу й напруження у тих

класах, де вчителі використовують, в основному, традиційні методи навчання, які слабо пов'язані з життєвим досвідом і спостереженнями молодших школярів, майже не використовують інтерактивні технології, навчальний процес спрямований на досягнення механічного відтворення програмового матеріалу, де учні не мають змоги на уроках використовувати інформацію, яка б викликала потребу у нових знаннях, збудила у них думку, тому їхня працездатність на уроках виявляється дуже низькою. Результатом такої організації навчальної діяльності є низький рівень знань, недостатній прояв ініціативи та самостійності школярів, невміння застосовувати на практиці набуті знання. А там, де вчителі залучають учнів до активної розумової діяльності, використовуючи інтерактивні технології навчання, творчі види роботи (самостійне написання казок, загадок, кросвордів, застосування різноманітних ігор), в учнів підвищується рівень пізнавальної активності, постійно підтримується навчальний інтерес, зростає їхня розумова працездатність.

Результати спостереження за діяльністю молодших школярів показали, що частина учнів (35,5%) на уроках «Я досліджую світ» відволікалися на інші справи. 26,7% учнів були активними на уроках: готували самостійно цікаву інформацію стосовно теми уроку та виявляли бажання нею поділитися з однокласниками, брали участь у різних видах навчальної діяльності. Нами було встановлено, що молодшим школярам подобаються цікаві завдання, рольові ігри вони із задоволенням беруть участь у різних незвичних формах роботи. Тому, щоб активізувати в учнів пізнавальну діяльність, учителям необхідно використовувати різноманітні пізнавальні завдання й інтерактивні методи навчання.

Аналіз відвіданих уроків переконав у тому, що на уроках здійснюється в основному перцептивна діяльність, яка сприяє зниженню чуттєвого досвіду, практичних дій. Учителі інколи забувають про те, що саме в період початкового навчання в учнів формуються розумові здібності, навички самостійної навчальної діяльності, без яких неможливе успішне навчання.

Наступним етапом констатувального експерименту було проведення анкетування серед учнів (Додаток Б). Анкетування запроваджувалося з метою

отримання необхідної інформації за порівняно короткий проміжок часу. Зміст анкет ми розробляли самостійно.

У анкетах використовувалися запитання закритого та відкритого типів. Запитання закритого типу забезпечували одержання фактичної інформації, а відкритого типу – з'ясування власної думки, отримання розгорнутої відповіді учнів з конкретного питання.

Відповідаючи на перше питання анкети, зацікавленість уроками «Я досліджую світ» в опитуваних класах у цілому носить позитивний характер, але є ряд недоліків, на які вчителі повинні звернути увагу. Ставлення школярів до навчання носить пізнавальний характер, про що свідчить 71,6% учнів 2-А класу й 65,3% – учні 2-Б класу. Значний відсоток відповідей належить бажанню отримати схвальну оцінку (смайлик) з боку вчителя (25,4% – 2-Б клас, 31,7% – 2-А клас).

Учні надають перевагу звичному алгоритму роботи на уроці – слуханню розповіді вчителя (51,3% – 2-А клас, 53,4% – 2-Б клас), читанню статей у підручнику (20,2% – 2-А клас, 16,8% – 2-Б клас). Це свідчить про репродуктивний характер навчання на уроці, який пригнічує самостійну й творчу пізнавальну діяльність дітей. Але розгадувати кросворди, ребуси, загадки, гратися в ігри подобається 65,4% учням 2-А класу і 66,7% – 2-Б класу; проводити дослідну та практичну роботу – 82,9% – 2-А клас і 83,3% – 2-Б клас; ділитися новою цікавою інформацією – 20,1% – 2-А клас, 23,4% – 2-Б клас; подобається вести календар погоди (33,8% – 2-А клас, 32,1% – 2-Б клас), а це говорить про те, що учням початкової школи цікаво спостерігати за явищами природи.

Учні відвідують гуртки природничого спрямування (35,5% – 2-А клас, 38,4% – 2-Б клас) або бажають їх відвідувати (49,3% – 3 клас, 46,7% – 4 клас), що теж говорить про їхній інтерес до пізнання навколишнього світу.

80,3% учнів 2-А класу й 72,3% – учнів 2-Б класу залучаються до пізнання природи у вільний від навчання час, тобто, читають наукову та періодичну літературу про природу, переглядають телепередачі;), проводять час на природі з друзями й батьками (70,3% – 2-А клас, 75,8% – 2-Б клас).

Про творчий інтерес до зображення природи у творах, віршах, малюнках і загадках свідчить 76,4% учнів 2-А класу й 80,1% – 2-Б класу.

За результатами анкетування, у вільний від уроків час, учні початкової школи читають книги (30,1% – 2-А клас, 31,5% – 2-Б клас), відвідують гуртки (62,3% – 2-А клас, 66,3% – 2-Б клас). На жаль, 40,5% учнів 2-А класу і 36,6% учнів 2-Б класу обрали варіант щодо проведення часу біля телевізора чи комп'ютера. Це ще раз підтверджує той факт, що необхідно заохочувати дітей до пізнавальної діяльності в позаурочний час.

Під час власних спостережень більшість респондентів милуються природою (50% – 2-А клас, 46,7% – 2-Б клас), звертають увагу на все навколо (16,6% учнів 2-А класу, 13 % учнів 2-Б класу). 10,5% учнів 2-А класу та 16,6% учнів 2-Б класу у відповідях зазначили, що під час спостереження за природою, вони звертають увагу на щось одне.

Результати анкетування дали нам можливість розподілити учнів за рівнями пізнавальної діяльності. Перша група – це учні з рівнем відтворювальної діяльності (23,4%), друга група – учні з рівнем інтерпретуючої діяльності (41,2%) і третя група – це учні з рівнем творчої діяльності (35,4%).

На наступному етапі експерименту ми проводили бесіду (Додаток В). «Бесіда дає можливість глибше пізнати характер і рівень знань учня, психологічні особливості дитини, інтереси, мотиви дій і її вчинків шляхом аналізу даних, одержаних у відповідях на поставлені та попередньо продумані запитання» [21].

Бесіда допомогла нам глибше зрозуміти мотиви діяльності респондентів стосовно реалізації пізнавальної діяльності. У ході бесіди враховувалася реакція учня, що дозволяло її спрямовувати в необхідне русло. Тут створювалася атмосфера довіри й відвертості для отримання більш достовірної інформації.

У процесі бесіди «Як я пізнаю світ» ми спиралися на такі запитання:

1. Що таке природа?
2. Що відносимо до об'єктів природи?
3. Що цікавого можемо спостерігати в природі?
4. Звідки Ви отримуєте інформацію про навколишній світ?

5. Як Ви себе поводите у природі?

6. Як Ви вважаєте, чи є людина є складовою природи?

Результати проведеної бесіди свідчать про те, що 97,6% молодших школярів розуміють, що природа це все, що нас оточує та те, що зроблено людиною. Це свідчить про міцні знання й сформованість поняття «природа».

Учні чітко розуміють, що відноситься до об'єктів природи (88,9% – 2-А клас, 91,5% – 2-Б клас), виділяють об'єкти живої та неживої природи, ототожнюють себе з нею, розуміють, що людина, як і всі живі організми, – частина природи (96,3% – 2-А клас, 98,1% – 2-Б клас).

У ході бесіди з'ясовано, що учні знайомі з правилами поведінки в природі (100%), проте не всі їх завжди дотримуються. Це говорить про те, що вчителям і батькам потрібно більше звертати уваги на питання природоохоронної поведінки. Більшість учнів зазначили, що можуть спостерігати багато цікавого у природі, а саме: милуватися рослинним і тваринним світом (90,8%), явищами природи (95%), краєвидом (65,7%), спостерігати за роботою людей (72%).

Відповідаючи на питання: «Звідки вони отримують інформацію про навколишній світ?», учні відповіли, що це є сам навколишній світ (67,3% – 2-А клас, 62,5% – 2-Б клас), учителі (у 2-А класі – 79,5%, у 2-Б класі – 77,3%), книги (2-А клас – 65,1%, 2-Б клас – 64%), батьки (33,3% – 2-А клас, 26,4% – 2-Б клас). Значний відсоток належить інтернету (у 2-А класі – 65%, у 2-Б класі – 79%), що відкриває широкі можливості для формування пізнавальної діяльності новими способами пошуку роботи з інформацією.

Експеримент показав, що в учнів переважає інтерпретуючий рівень пізнавальної діяльності, важливим є те, що творчий рівень переважає над рівнем відтворювальної діяльності. Більшість учнів (66,7%) прагнуть до вирішення пізнавальних завдань (розгадувати кросворди, ребуси, загадки, проводити досліди тощо), школярі читають додаткову літературу про природу, відвідують або мають бажання відвідувати гуртки природничого спрямування. Але важливою є проблема репродуктивного характеру пізнавальної діяльності. Молодші школярі не завжди самостійно можуть виконати те чи інше завдання, вони потребують допомоги вчителя.

З'ясовуючи сутність ключових понять та враховуючи особливості дітей молодшого шкільного віку, І. Засядьком було виділено рівні активізації пізнавальної діяльності: *відтворювальний, інтерпретуючий, творчий*, які ми взяли за основу [30].

Учні з рівнем відтворювальної діяльності характеризуються прагненням запам'ятати, зрозуміти, відтворити знання, опанувати способами їх застосування за зразком. Для цього рівня характерні нестійкі вольові зусилля школяра, слабкість інтересу до поглиблення знань, відсутність питань типу: «Чому?». На уроках такі школярі працюють у повній залежності від ситуації, про що свідчить така ж їхня ситуативна активність.

Учні з рівнем інтерпретуючої діяльності характеризуються прагненням опанувати способами застосування знань у змінених умовах, пізнати зв'язки між явищами й процесами навколишнього світу. Молодші школярі прагнуть доводити розпочату справу до кінця й мають достатній рівень сформованості вольових зусиль. У разі створення проблемного завдання шукають шляхи вирішення. Такі учні, як правило, намагаються вийти за рамки навчальної програми, вони начитані й залюбки присвячують час улюбленим заняттям, їхня діяльність спрямована на пошук додаткової інформації, завдяки чому в багатьох із них досить широкий кругозір, відвідують природознавчі гуртки, проводять час на природі з друзями й батьками.

Для учнів із творчим рівнем діяльності характерні: завзяття й наполегливість у досягненні мети, прояв високих вольових якостей, широкі й стійкі пізнавальні інтереси, прагнення глибоко проникнути в сутність явищ та їх взаємозв'язків. У таких дітей спостерігається висока активність та практична діяльність, ініціатива в пошуку додаткових джерел інформації. Учні надають перевагу навчальній діяльності більш складного характеру (пошукового, творчого), характеризуються начитаністю й прагненням розширити свій кругозір за допомогою самостійного вибору літератури. Ця група школярів потребує систематичної підтримки пізнавальної діяльності як у процесі навчання, так і за його межами.

З метою аналізу роботи вчителів початкових класів щодо проблеми формування пізнавальної активності молодших школярів засобами інтерактивних технологій, нами було проведено наступний етап дослідження – бесіда з учителями, яка дозволила врахувати думку вчителів стосовно даної проблеми (Додаток Г). У ній брало участь 6 вчителів початкових класів.

У процесі бесіди, вчителі відповідали на такі питання:

1. яка роль пізнавального інтересу в навчальній діяльності молодших школярів?

2. Як часто Ви використовуєте цікавий, пізнавальний матеріал на уроках «Я досліджую світ?»

3. Які інтерактивні методи Ви найчастіше використовуєте на уроках «Я досліджую світ?»

4. Яким чином Ви здійснюєте мотивацію навчальної діяльності учнів?

Так, відповідаючи на перше питання, 100% учителів відмітили, що вони розуміють значення пізнавального інтересу в навчанні учнів початкової школи. Пізнавальний інтерес – це інтерес до усвідомленого, глибокого пізнання, який може по-різному впливати на процес засвоєння навчального матеріалу. 60,7% учителів вважають, що інтерес учнів до предмета «Я досліджую світ» потребує постійної підтримки й оновлення, тому необхідно систематично здійснювати стимулювання пізнавальних інтересів. Учителі наголошують, що використання пізнавального, цікавого матеріалу на уроках є основним засобом стимулювання пізнавальних інтересів учнів.

Починаючи працювати з класом на уроках «Я досліджую світ», деякі вчителі поступово вводять елементи інтерактивного навчання, використовуючи спочатку найпростіші форми й методи навчання, такі, як рольові ігри, «Незакінчене речення», «Мікрофон», робота у парах та ін. 81,3% учителів стверджують, що вони використовують на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» проблемні завдання, загадки, кросворди, рольові ігри, народні прикмети, прислів'я, проводять індивідуальну роботу, роботу в парах, а інтерактивні методи навчання використовують в недостатній кількості через брак часу.

Аналіз результатів проведеної бесіди свідчить про те, що вчителі використовують пізнавальні завдання, які містяться в підручнику, та ті, які спрямовані на відтворення вивченого матеріалу. Вони рідко використовують завдання практичного, проблемно-пошукового, дослідницького характеру, хоча саме ці завдання сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку.

Прийоми проблемного навчання викликають у дітей зацікавленість до знань та процесу їх сприймання, здивування. Наприклад, учителі розповідали, що на уроках «Я досліджую світ» пропонують виконати вправу «Вилучи зайве». Зміст цього завдання полягає в тому, що гаслом уроку є окремі слова, які необхідно вгадати та вставити в текст (назви комах, тварин, рослин тощо). Записавши зашифроване гасло на дошці, учитель пропонує учням вилучити зайві слова й прочитати девіз уроку. 32,5% опитаних учителів використовують дидактичні ігри, ігрові вправи, цікаві пізнавальні завдання, дослідницьку, практичну й проблемно-пошукову роботу на уроках «Я досліджую світ». Більшість учителів (72,7%) не використовують систематично на уроках рольові ігри, цікаві пізнавальні вправи (ребуси, кросворди, анаграми тощо), інтерактивні методи навчання, цікавий матеріал. На уроках учитель може використати пізнавальні вправи, різні види наочності, ігрові ситуації й зробити уроки цікавими, захоплюючими, щоб діти їх відвідували із задоволенням.

Залучення учнів до самостійного пошуку додаткової природознавчої інформації відбувається через цікаві завдання, уроки-конференції, проєкти, інтерактивні методи навчання.

Учителі вважають, що формування в учнів пізнавальної активності буде ефективним за дотримання наступних умов: наявність необхідних навчальних матеріалів; необхідної літератури та матеріально-технічної бази, якщо матеріал уроку буде пов'язаний із життям, формуватиме компетентність учня у вивченні певної теми.

Робота вчителів будується за схемою «слухай – запам'ятай – відтвори».

На уроках «Я досліджую світ» учителі намагаються передавати учням знання, які передбачені програмою, а тому вимагають від них запам'ятовування

й точного відтворення матеріалу, що вивчався. Така організація навчальної роботи не дає можливості розвивати відповідальне ставлення до навчального процесу, а навпаки, знижує інтерес до пізнавальної діяльності. Там, де пізнавальний процес має творче спрямування, результати його вищі й поступово в школярів зростає інтерес до навчальної діяльності.

Отже, результати бесіди з учителями, дали нам можливість зробити висновки: учителі прагнуть створити умови для активізації пізнавальної діяльності, але інколи, за браком часу на уроці (педагоги прагнуть максимально викласти необхідний навчальний матеріал), вони не можуть даній проблемі приділити належну увагу. Значний відсоток учителів вважає, що засоби активізації пізнавальної діяльності займають багато часу, розсіюють увагу учнів. Ми вважаємо, що кожному вчителю бажано мати необхідний набір пізнавальних завдань, які б сприяли підвищенню пізнавального інтересу молодших школярів, продуктивно працювати на уроках, не відволікаючись від головної навчальної мети кожного уроку.

Отримані узагальнені результати констатувального експерименту представимо в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Рівні активізації пізнавальної діяльності учнів початкової школи
на уроках «Я досліджую світ»

Методи	Рівні активізації пізнавальної діяльності							
	Творчий		Інтерпретуючий		Відтворювальний		Разом	
	абс. число	%	абс. число	%	абс. число	%	абс. число	%
Спостереження	18	20,4	30	44,1	27	39,5	65	100
Бесіда	13	16,5	32	53,2	20	30,3	65	100
Анкетування	14	25,4	30	44,2	21	29,4	65	100
Узагальнені результати		20,5		47,4		32,1	65	100

Узагальнений розподіл учнів початкових класів за рівнями пізнавальної діяльності подано на рис. 2.1.

У ході проведення констатувального етапу педагогічного експерименту виявлено педагогічні суперечності між:

- психологічною можливістю до активізації пізнавальної діяльності молодших школярів та переважанням інтерпретуючого рівня пізнавальної діяльності у шкільній практиці;

- прагненням вчителів до активізації пізнавальної діяльності учнів початкових класів та переважанням вербальних засобів навчання на уроках «Я досліджую світ», недостатнім усвідомленням змісту пізнавальної діяльності.

Отже, у практиці роботи сучасної початкової школи недостатньо уваги приділяється проблемі активізації пізнавальної діяльності засобами інтегративних методів навчання. В учнів переважає відтворювальний та інтерпретуючий рівень активізації пізнавальної діяльності. Причину вбачаємо в тому, що відсутня система використання вчителями початкової школи інтегративних методів навчання.

2.2. Методика використання інтерактивних технологій у формуванні пізнавальної активності учнів початкових класів у процесі вивчення «Я досліджую світ»

Застосування інтерактивних методик невід'ємно пов'язане з активізацією пізнавальної діяльності на уроках «Я досліджую світ». Це дає можливість кожному учню активно й вільно мислити, стати активним суб'єктом навчання, набувати індивідуального досвіду толерантної співпраці.

Пізнавальна активність на уроках «Я досліджую світ» – це якість діяльності, в якій проявляється ставлення учня до предмету та процесу діяльності.

На різних етапах уроку ми використовували такі інтерактивні технології: «Мікрофон», «Акваріум», «Мозковий штурм», «Карусель», «Кубування», «Незакінчена думка», «Асоціативний куш», «Аналогії». «Крісло автора», «6 розумних капелюхів», «Броунівський рух», «Ігри-криголами» («Дві правди, одна неправда»), «Ігри-розминки» («Космічна швидкість», «Казка»). Великим поштовхом до розвитку пізнавальної активності учнів є робота в парах, робота в групах. Ми помітили, наскільки під час такої форми роботи кожен учень вчиться висловлювати свої думки, відчуває свою значимість, прислухається до думки однокласників, спільно вони приходять до відповідного рішення.

Для групового навчання на уроках ми практикували роботу в парах, ротаційні трійки, «Два – чотири – всі разом», роботу в малих групах, «Акваріум». Із фронтальних інтерактивних методів перевагу надаю таким: «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Навчаючи – вчуся», «Дерево рішень». Систематичне використання цих видів пізнавальної діяльності дають можливість молодшим школярам відчувати насолоду від початкової роботи, у них підвищується мотивація, емоційна насиченість.

Учителі-практики, враховуючи психологічні особливості учнів початкової школи та рівень їхньої готовності до спілкування, вважають, що застосування інтерактивних технологій навчання на уроках з молодшими школярами варто розпочинати з роботи в парах.

Інтерактивний метод «Робота в парах» ми використовували на різних етапах уроку: засвоєння, закріплення, перевірки знань тощо. Працюючи в парі, учень має час подумати, обмінятися ідеями з партнером, а тільки потім озвучувати свої думки перед класом. У школярів розвиваються навички спілкування, вміння висловлюватися, переконувати й вести дискусію, критичного мислення. Співпрацюючи в парі, дитина не може ухилитися від виконання завдання.

На уроках «Я досліджую світ» ми пропонували такі види вправ для роботи школярів у парах:

- випишіть спочатку слова, які характеризують позитивні якості, а потім – негативні.

- Доповніть переліки своїми словами: задрість, чесність, байдужість, вірність, грубість, злість, стриманість (тема «Характеризую людей», 3 клас).

- Обговоріть ситуації, у яких реклама впливала на ваше рішення.

- Які рекламні хитрощі було застосовано у цих ситуаціях?

- Наведіть приклади реклами товару, що не є корисним (тема «Вплив реклами на рішення і поведінку людей», 3 клас).

- Обговорити короткий текст, завдання. Розгляньте малюнки й обговоріть, як із часом змінилися потреби людей (тема уроку «Визначаю свої потреби і бажання», 3 клас).

- Узяти інтерв'ю та визначити ставлення партнера до заданого читання, відео чи іншої навчальної діяльності.

Починаючи з першого класу, школярів ми активно включали в проєктну діяльність (Додаток Д, Е).

Проєктна діяльність – це засіб активізації пізнавальної діяльності школярів. Програмою передбачено виконання міні-проєктів: «Як облаштувати джерело?», «Моє улюблене місце відпочинку на природі в місті (селі)». З особливим інтересом діти виконували проєкт «Мої домашні улюбленці».

У 2 класі діти активно включалися в проєктну діяльність за темами: «Як готуються бджоли до зими?», «Будьмо знайомі! (Походження назв рослин і тварин)». Самостійно створювали свої презентації.

Ми впроваджуємо у свою роботу з молодшими школярами й метод навчання у дискусії – це важливий засіб пізнавальної діяльності учнів у навчальному процесі, бо дискусія – це обмін думками в найрізноманітніших формах. Під час дискусій ми ставили дискусійне питання або формулювали його у вигляді запитання, на яке можна відповісти «так» чи «ні». З учнями ми провели дискусії на тему: «Карусель», «Один – удвох – усі разом». Дискусія дає змогу визначити власну позицію, сприяє розвитку критичного мислення, поглиблює знання з даної проблеми, формує навички відстоювання своєї особистої думки.

Використані нами методики «Обери позицію», «Метод ПРЕС», «Безперервна шкала думок», «Дебати», «Зміни позицію», «Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу», сприяли підвищенню в учнів зацікавленості до навчального матеріалу.

Технологія „Метод ПРЕС” передбачала побудову висловлювання за таким алгоритмом: Я вважаю... Тому що... Наприклад... Таким чином... Так, на уроці «Я досліджую світ» у 3 класі під час опрацювання теми «Чому воду називають чарівницею?» ми пропонували школярам довести, що вода перебуває в трьох агрегатних станах. Використання цього методу сприяло розвитку вміння учнів до логічного висловлювання своєї думки.

Щоб дискусія була відвертою, ми створювали в класі атмосферу взаємоповаги й довіри, всі учні класу включалися в розумову діяльність і розвивали свої здібності. З цією метою ми пропонували дітям дотримуватися наступних правил:

- висловлюватися по черзі, не перебиваючи того, хто говорить;
- поважати всі висловлені думки;
- критикувати думку, а не особу, яка її висловлює;
- не змінювати тему дискусії;
- не сміятися, коли інший говорить, за винятком випадків, коли хтось жартує;
- заохочувати інших до участі в дискусії.

Уміння орієнтуватися в інформаційному просторі останнім часом стало однією з найважливіших життєвих компетентностей, про яку говориться в Державному стандарті початкової освіти, тому головним завданням учителя є

навчити дитину вчитися, самостійно здобувати знання. На уроках «Я досліджую світ» ми використовували можливості комп'ютера в підготовці та проведенні уроків, починаючи з першого класу. Так, на уроці в 3 класі під час вивчення теми «Чому воду називають чарівницею?» ми пропонували створити асоціативний куш «Стан води», також переглядали фрагмент мультфільму «Капітошка», поетапне утворення колообігу у слайдах.

Метод “Кубування” полегшує розглянути різні сторони теми. Цей метод передбачає використання кубика із написаним на кожній грані вказівки щодо напряму мислення або письма. Наприклад, вивчаючи тему «Зимові клопоти» школярі, кидаючи куб, визначали для себе вид завдання:

- . – опишіть це;
- .. – проаналізуйте це;
- ... – порівняйте це;
- – асоціюйте це;
- – знайдіть застосування цьому;
- – запропонуйте аргументи «за» і «проти».

Кожна відповідь учнів була цікавою. Вони говорили:

- . Зима, ніби чарівниця виграє діамантом.
- .. Холодна пора року; замерзли водойми; все в стані спокою.
- ... У порівнянні з осінню, взимку холодно й довжина тіні від гномона коротка, бо сонце низько ходить.
- Для людей, це поки-що тимчасовий відпочинок; не чути співу птахів.
- Ось зараз звучить музика П. І. Чайковського «Пори року»: «Зима», а ще є пісні та вірші про цю пору року.
- Така пора року дуже необхідна, природа відпочиває; це добре, але й дуже голодно й холодно зимуючим птахам, треба їх підгодовувати.

Наступний метод, який ми використовували на уроках «Я досліджую світ» – метод «Аналогії» – це прекрасний спосіб примусити дітей думати про тему творчо й часто гумористично. Клас ми ділили на групи з 4-5 осіб. Кожній групі давали час для визначення ознак одного з предметів. Потім кожна група описує предмет, але не називає його, а інша група має намалювати цей предмет. Після

виконання завдання проводилася перевірка. Так, вивчаючи тему ««Рослини/тварини давніх часів» у 3 класі ми пропонували кожній групі описати тварину, чи рослину, а іншим групам намалювати її.

Використання нами методу «Карусель» на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» сприяло обміну думками між учнями класу: учні сідали по колу, обличчями один до одного. Після того, як вони обмінялися думками, зовнішнє коло рухалося, тоді як внутрішнє залишається нерухомим. На уроках ми застосовували цей метод для проведення взаємоопитувань, а також для обговорення в парах проблемних питань, які вимагають нестандартних рішень. Так, під час вивчення теми ««Я – Людина» у 3 класі ми ставили запитання: «У Німеччині в Лейпцизькому зоопарку висить перед входом оголошення: «Найстрашніший звір на Землі». Людина підходить ближче й бачить своє відображення у дзеркалі...Подумайте, чому? Що це значить? Що в мене спільного з моїми родичами?»

Метод «Акваріум» передбачає роботу однієї групи, тоді як інші учні спостерігають за процесом її діяльності, а потім аналізують її ефективність та результативність. Вивчаючи з третьокласниками тему «Збережемо довкілля», ми пропонували групі школярів назвати заходи з охорони навколишнього середовища, чим ми можемо допомогти планеті Земля?, що роблять для охорони рослин і тварин у вашій місцевості?

На уроках «Я досліджую світ» ми використовували методику «Полілог» – це один з інтерактивних методів, який розуміється як модифікація евристичної бесіди. Сутність методики полягає в організації інтерактивного обговорення проблеми, де кожен учень повинен висловити свою думку. Сидячи у колі, діти обговорювали наступні питання «Якою є причина зміни дня і ночі?», «Яке значення Сонця для життя на Землі?», «Що відрізняє людину від тварини?», «Що спільного між усіма людьми на землі й чим вони відрізняються один від одного?».

Різновидом цього методу є «Мікрофон», де висловлювати свою думку може той, хто тримає в руках мікрофон.

Метод «Займи позицію» на уроках «Я досліджую світ» був спрямований на поляризацію думок відносно певної проблеми та використовувався на початку дискусії. Учням роздали аркуші з надписами: «За», «Проти», «Не знаю». Оголошується проблемне питання, наприклад: «Чи потрібні в природі плазуни?» Учні повинні стати біля плаката з надписом, який вони обрали та повинні обґрунтувати свою позицію. Після викладу різних точок зору, ми поцікавилися у дітей, чи не змінив хто-небудь своєї думки, чи не хоче хтось перейти до іншого плаката. Цей метод можна використовувати й під час розгляду питань з екологічного виховання. Ми ставили школярам запитання «Миша польова – це корисна чи шкідлива тварина?», «Омела корисна чи шкідлива рослина?», «Чи корисне явище дощ?».

Проводячи урок за темою: «Збережемо довкілля», ми використовували інтерактивний метод «Незакінчене речення». Молодшим школярам потрібно було продовжити думку вчителя:

1. На мою думку, проблеми охорони природи виникли тому, що
2. На мою думку, основними чинниками недбалого ставлення до природи є ...
3. На мою думку, виробництво весь час потрібно ...
4. На мою думку, глобальні екологічні проблеми мене...

На уроках «Я досліджую світ» ми використовували й роботу в групах. Кожна група отримувала запитання по темі уроку, було визначено час на пошук і аналіз інформації. У кінці уроку учні заслуховували повідомлення від кожної групи, які потім повторювали або розширювали усім класом. Працюючи в групах за темою «Українські та іноземні винахідники та мандрівники», третьокласники досліджували історію певного винаходу за довідниками та енциклопедіями, презентували свій проєкт перед однокласниками, друзями, батьками.

Роботи в групах проводилася нами й на уроці за темою «Характеризую людей». Завдання між чотирма групами розподіляли так:

Група 1. Проводить вправу «Мікрофон»:

Добро – це ... (здатність поступатися власними інтересами заради блага інших...).

Добро асоціюється із ... (життям, доброзичливістю, співчуттям та турботливістю до слабких, хворих).

Добра людина схожа на ... (на ясне сонечко, матусю, весняну квітку).

Група 2. Пропонує правила до книги «Добрі поради»:

Поводитися так, щоб іншим було приємно з вами.

Допомагати слабким, хворим, літнім людям, а також тим, хто потрапив у біду.

Забули – попросіть вибачення

Група 3. Складає асоціативний куц

любов повага радість Добро милосердя допомога турбота

Учні визначають «помічників» і «ворогів» людської риси доброти. «Помічники»: щедрість, допомога, ласка, розуміння. «Вороги»: жадібність, заздрість, злість, байдужість.

Група 4. Складає «Клумбу доброти» за малюнками дітей на тему: «Добро, як я його уявляю» (намалювати доброту, радість, приємне самовідчуття, задоволення тощо).

Під час проведення уроку «Які існують стосунки між людьми?» учнів ми об'єднали в три групи, які отримали завдання з теми. На виконання роботи відводилося 5 хвилин.

Група 1: Дібрати якості до ситуацій (група отримує ситуації та назви якостей на аркушах).

- Діти знайшли птаха зі зламаним крилом. Віднесли його до ветеринарної лікарні. Птаху вилікували крило й відпустили на волю. (Дбайливість)

- На перерві вчителька підкликала до себе одну з учениць і щось тихо проказала їй. Однокласники вирішили не розпитувати подругу. (Делікатність)

- Хлопчик забувся вивчити вірш. Уранці він підійшов до вчителя, вибачився та попросив дозволу вивчити вірш на наступний урок. (Чесність)

- Хлопчик забув удома альбом, пензлик і фарби. Однокласники поділилися з ним. (Доброта)

- Надворі зима. Сильний мороз. Діти побачили на вулиці маленьке кошеня. Воно замерзло й жалібно нявчало. Вони забрали його додому, нагодували й обігріли. Наступного дня знайшли йому господаря. (Милосердя)

Група 2: Про яку якість говориться у прислів'ях:

- У кого серце чисте, у того обличчя ясне. (Доброта)
- Де дівка не плетена, там і хата не метена. (Лінь)
- Чия відвага, того й перемога. (Сміливість)
- Свій розум май і людей питай. (Допитливість)
- Старанність і труд до мети ведуть. (Працьовитість)

Група 3: Записати чесноти людини.

Уроки «Я досліджую світ» ми намагалися будувати так, щоб вплинути на розум і почуття дітей. З перших днів перебування дитини в школі ми привчали їх спілкуватися з природою, вслухатися в її чарівні звуки, радіти сонячному промінчику, щебетанню соловейка, краплинці роси, та дзюрчанню струмочка. До уроків ми добирали вправи, які стимулювали пізнавальну активність учнів. Діти могли вільно висловлювати свої припущення, критично аналізувати й відбирати правильні відповіді. Для нас було головним не кінцева відповідь, а сам процес розумової роботи, різні варіанти досягнення результату. Треба було дати відповідь на питання «як?», «чому?», виявити допитливість, стійкий інтерес до природи, бажання охороняти, примножувати багатства й красу навколишнього світу.

Для розвитку творчих здібностей молодших школярів, активізації їхньої пізнавальної діяльності на уроках «Я досліджую світ» ми проводили ігри, використовували завдання в малюнках, віршовані тексти, жартівливі вправи, смішинки-веселинки, кросворди, ребуси (Додаток Ж). Учням подобаються уроки-екскурсії, уроки-подорожі, уроки КВК. Вони із захопленням аналізують, порівнюють, роблять висновки, проводять досліди. Школярі із задоволенням виконують різні види практичної природо-охоронної роботи: озеленення класу, збирання насіння та плодів для зимуючих птахів, підгодівля птахів взимку. Готуючись та проводячи уроки, ми використовували матеріали Червоної книги України, ілюстративні краєзнавчі матеріали, муляжі, гербарії, таблиці. На уроках діти працювали з різноманітними картками індивідуально, в парах, групах. На наших уроках мали місце опорні структурно-логічні схеми та методи інтерактивного навчання. Ефективність таких уроків полягала у збагаченні

духовного світу школярів, коли вони через вплив на власні почуття, пізнавальний інтерес, цікаву форму організації заняття активно сприймають навчальний матеріал.

Використання інтерактивних технологій на уроках «Я досліджую світ» забезпечує продуктивність роботи на уроці; стимулює школярів до розмірковування, створює атмосферу зацікавленості учнів у роботі класу, дає можливість оцінювати свою діяльність за кінцевим результатом і за процесом його досягнення; сприяє розвитку творчих здібностей учнів, їхніх пізнавальних інтересів, підвищує ефективність уроку в цілому.

Уроки інтерактивного навчання надають молодшим школярам навичок і зразків поведінки в суспільстві, можливості для формування основних громадянських і пізнавальних умінь. Інтерактивні форми роботи сприяють співпраці з іншими учнями, розвитку уваги, самодисципліни, ініціативи, незалежності, співпраці з іншими учнями. Вони залучають до активної участі в процесі навчання, стимулюють розвиток когнітивних процесів, заохочують учнів працювати разом, виражати почуття та використовувати свій досвід, висловлювати свої думки, брати на себе відповідальність за навчання та розвивати вміння вчитися.

Отже, цінність інтерактивного навчання полягає в тому, що учні вчаться ефективно працювати в колективі. Інтерактивні методи навчання є частиною особистісно-зорієнтованого навчання, бо сприяють соціалізації особистості, усвідомленні себе як частини колективу, своєї ролі й потенціалу.

На пробудження інтересу до знань і допитливості впливає учитель. Він сприяє активізації пізнавальної активності школярів, від нього залежить розвиток цікавості й допитливості, на яких формується пізнавальний інтерес. Такий учитель, повинен не примушувати, а підносити; не диктувати, а навчати; не вимагати, а спонукати до праці і тим самим переживати разом з дітьми творче натхнення.

Саме від учителя залежить, які він обирає методи і прийоми, шукає легких шляхів чи віддає перевагу інтерактивним технологіям для того, щоб забезпечити комфортні умови, за яких кожний учень відчує свої успіхи, інтелектуальну

роботу, продуктивність навчання, виключення домінування однієї думки над іншою.

У початковій школі діти вперше знайомляться зі світом знань про природу, і їхнє майбутнє ставлення до неї залежатиме від того, наскільки вони оволодіють цими знаннями, як у них буде виховано любовне й бережливе ставлення до природи.

2.3. Аналіз результатів впровадження експериментальної методики

Одним із завдань нашого дослідження було експериментально апробувати ефективність впливу інтерактивних технологій на активізацію пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Ми ставили за мету порівняти результати роботи експериментального й контрольного класів, які відрізнялися організацією навчального процесу

Експериментальне дослідження здійснювалось протягом 2022–2023 навчального року у 3-А та 3-Б класах загальноосвітньої школи № 6. м. Глухова Сумської області. Експериментальний 3–Б клас (33 учні), а 3-А – контрольний клас (32 учні).

Експериментальний і контрольний класи були підібрані приблизно з однаковим складом учнів за рівнем навчальних досягнень, їхніми навчальними можливостями на початок експериментального дослідження. Під час формувального етапу експерименту у навчальний процес було впроваджено різноманітні інтерактивні методи навчання для активізації пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках «Я досліджую світ».

У ході педагогічного експерименту було помічено, що використання підібраних інтерактивних вправ підвищує у дітей працездатність, вищим стає й пізнавальний інтерес, діти активніше беруть участь у роботі, відповідають на питання й не бояться робити висновки, узагальнення, припущення. У молодших школярів формується вміння самостійно шукати, відбирати необхідну

інформацію, аналізувати, вони вчаться працювати в групі, взаємодіяти та допомагати один одному.

До роботи в класах були залучені всі діти. Нами було визначено, що рівень пізнавальних здібностей учнів став вищим, а вивчений матеріал засвоювався краще. Результати дослідження контрольної та експериментальної групи представлено на рисунку 2.2.

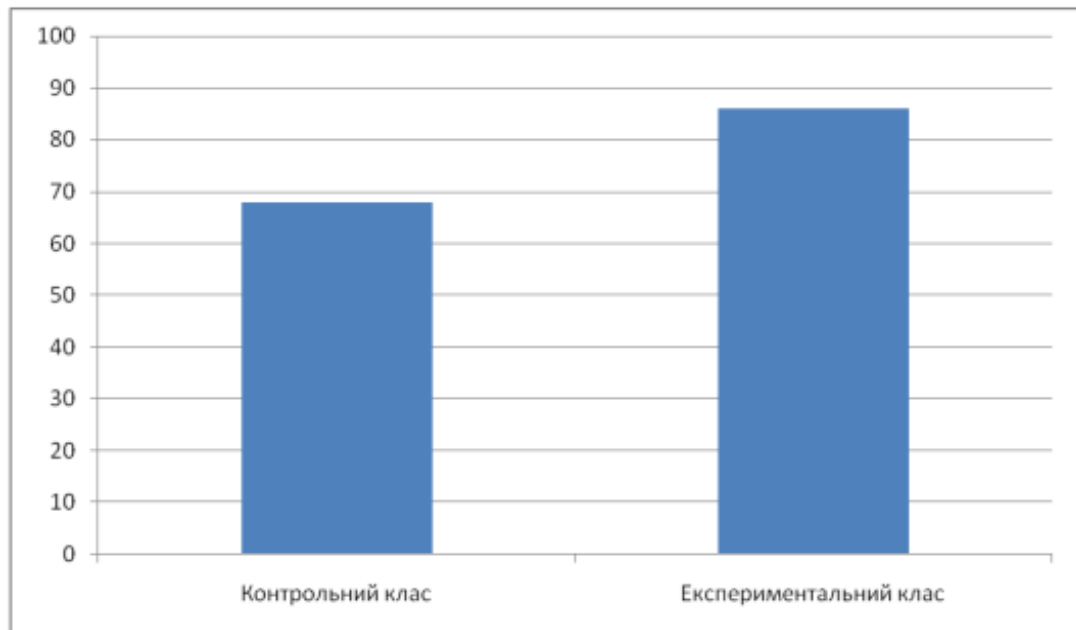

Рис. 2.2. Результати дослідження контрольної та експериментальної групи

Включення інтерактивних технологій на уроках «Я досліджую світ» для розвитку пізнавальних здібностей у молодших школярів сприяло підвищенню пізнавального рівня, їхньої активності щодо закріплення матеріалу, розумової здатності, самостійності під час виконання практичних робіт і завдань. Молодші школярі навчилися відбирати та узагальнювати необхідні матеріали. Аналіз виконаної роботи показав, що використання інтерактивних технологій навчання сприяє розвитку в учнів активності, підприємливості, критичного мислення, відповідальності, самостійності. Спостерігається значне підвищення мотивації пізнавальної самостійної діяльності, особливо у слабших дітей.

На підсумковому етапі експериментального дослідження, з метою визначення впливу розробленої методики використання інтерактивних методів навчання щодо активізації пізнавальної діяльності молодших школярів, нами було проведено порівняльні підсумкові зрізи для виявлення ефективності

застосування інтерактивних методів у процесі навчальної діяльності в учнів початкової школи на уроках «Я досліджую світ».

Для досягнення вище зазначеної мети використовувалася та ж діагностична методика, що й у ході констатувального етапу педагогічного експерименту. Розподіл учнів у досліджуваних групах за рівнем сформованості активізації пізнавальної діяльності молодших школярів засобом гри подано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Порівняльний аналіз рівнів сформованості активізації пізнавальної діяльності молодших школярів експериментального класу

Рівні активізації пізнавальної діяльності	Експериментальний клас			
	Констатувальний експеримент		Формувальний експеримент	
	абс. число	%	абс. число	%
Творчий	7	20,5	15	46,9
Інтерпретуючий	16	47,4	14	43,7
Відтворювальний	9	32,1	3	9,4
Загальна кількість	32	100	32	100

Аналізуючи дані, можемо зробити висновок, що на підсумковому етапі чітко простежується зміна рівнів активізації пізнавальної діяльності в учнів експериментального класу.

Динаміка змін активізації навчальної діяльності молодших школярів на уроках «Я досліджую світ» засобами інтерактивних технологій представлена на рисунку 2.3.

Розподіл учнів у контрольному та експериментальному класах за рівнями активізації пізнавальної діяльності молодших школярів на підсумковому етапі подано у таблиці 2.3.

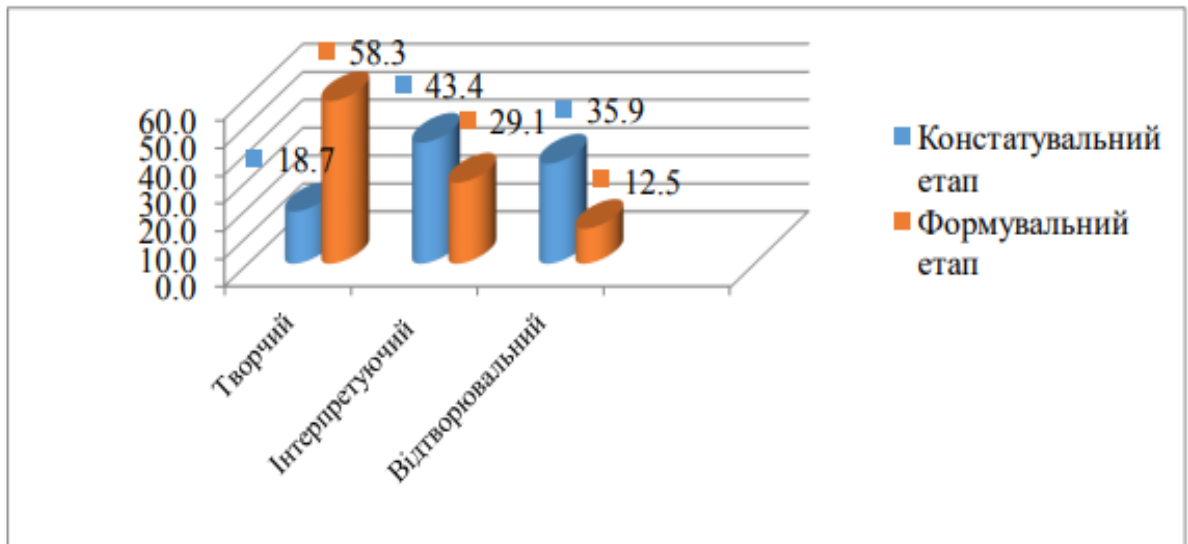

Рис. 2.3. Динаміка активізації пізнавальної діяльності молодших школярів експериментального класу

Таблиця 2.3.

Розподіл учнів експериментального та контрольного класів за рівнями активізації пізнавальної діяльності молодших школярів

Рівні активізації пізнавальної діяльності	Експериментальний клас		Контрольний клас	
	абс. число	%	абс. число	%
Творчий	15	46,9	9	26,3
Інтерпретуючий	14	43,7	16	48,5
Відтворювальний	3	9,4	8	25,2
Загальна кількість	32	100	33	100

Аналіз отриманих результатів представлено на рисунках 2.4. та 2.5.

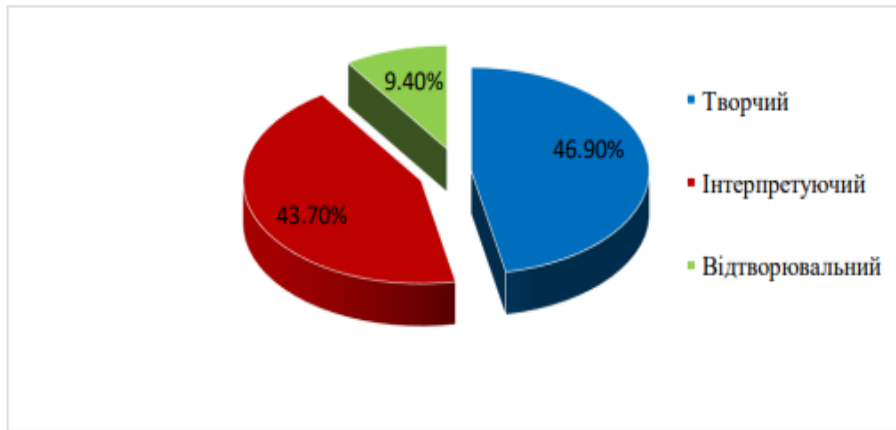

Рис. 2.4. Розподіл учнів за рівнями активізації пізнавальної діяльності на уроках «Я досліджую світ» в експериментальному класі

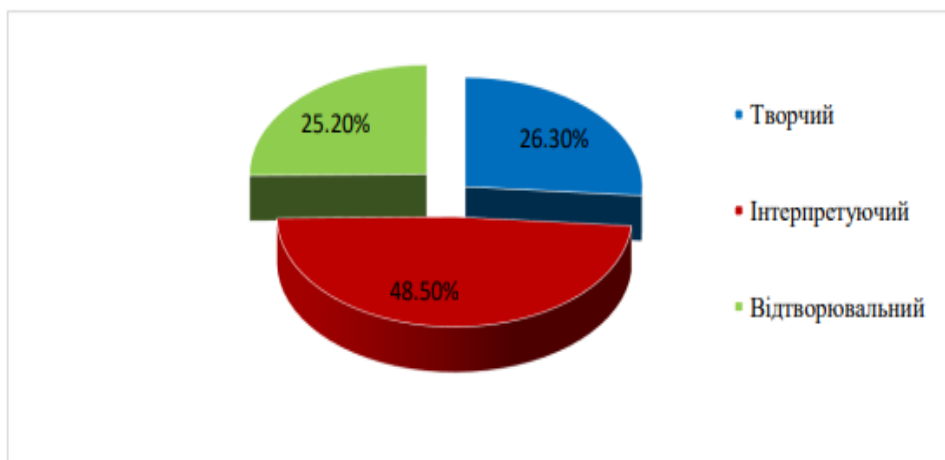

Рис. 2.5 Розподіл учнів за рівнями активізації пізнавальної діяльності на уроках «Я досліджую світ» в контрольному класі

Аналізуючи результати дослідження, можемо зробити висновок, що в контрольному класі переважають учні з інтерпретуючим рівнем активізації пізнавальної діяльності, а в експериментальному класі – зафіксований творчий рівень активізації пізнавальної діяльності в ході застосування інтегративних технологій навчання.

Динаміка змін активізації пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках «Я досліджую світ» засобами інтегративних методик навчання подана на рисунку 2.6.

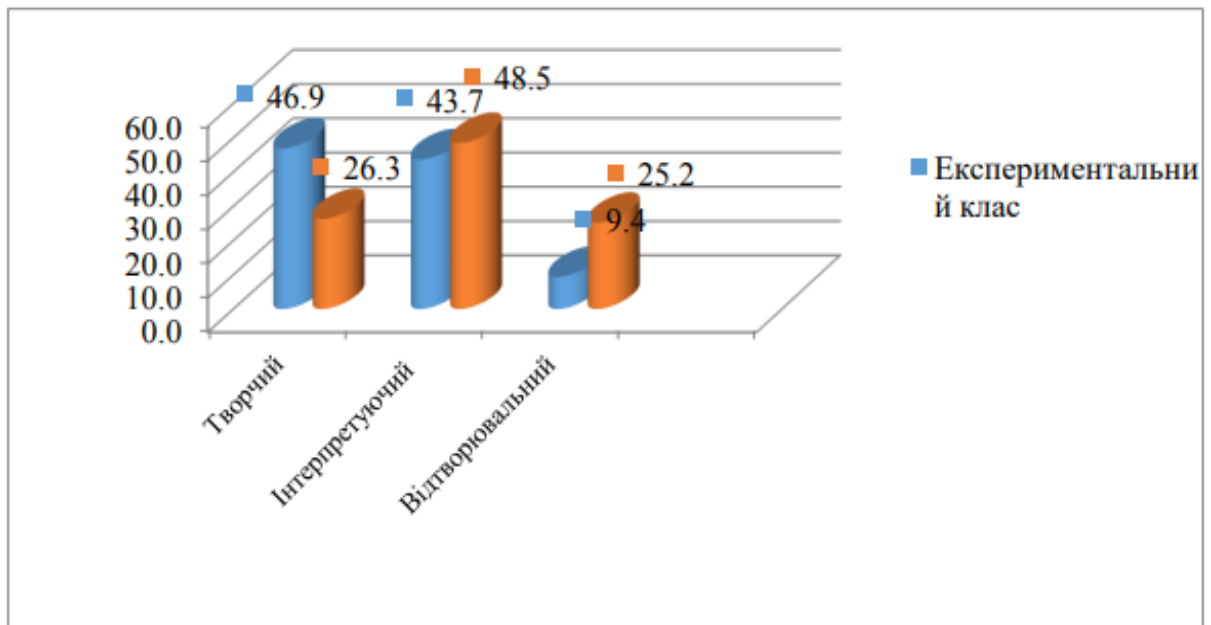

Рис. 2.6. Динаміка рівнів активізації пізнавальної діяльності молодших школярів експериментального та контрольного клас

Аналіз отриманих результатів, продемонстрованих у діаграмі, свідчить, що кількісні показники рівнів активізації пізнавальної діяльності на підсумковому етапі експерименту на всіх рівнях кращі, ніж на констатувальному. Якщо на етапі констатувального експерименту 20,5% учнів були активними на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», то на підсумковому етапі цей показник становив 46,9% учнів. Позитивним є також той факт, що на підсумковому етапі експерименту кількість учнів із інтерпретуючим і відтворювальним рівнем активізації пізнавальної діяльності менша, ніж на констатувальному етапі.

Таким чином, результати експериментального дослідження продемонстрували, що систематична, послідовна й цілеспрямована робота вчителя початкових класів із використання інтегрованих технологій навчання на різних етапах уроку, сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів. Молодші школярі частіше піднімають руки, швидше включаються в роботу, а це сприяє підвищенню рівня засвоєння учнями навчального матеріалу, формуванню загальних і предметних компетентностей, удосконаленню відповідних умінь і навичок, а також зацікавлює учнів навчальним матеріалом, формує у них позитивну навчальну мотивацію та пізнавальні інтереси.

Висновки до другого розділу

На уроках «Я досліджую світ» учителі намагаються передавати учням знання, які передбачені програмою, а тому вимагають від них запам'ятовування й точного відтворення матеріалу, що вивчався. Така організація навчальної роботи не дає можливості розвивати відповідальне ставлення до навчального процесу, а навпаки, знижує інтерес до пізнавальної діяльності. Там, де пізнавальний процес має творче спрямування, результати його вищі й поступово в школярів зростає інтерес до навчальної діяльності.

Під час проведення уроків «Я досліджую світ» з використанням інтерактивних методів навчання вчитель із носія готових знань перетворюється на організатора пізнавальної діяльності учнів. У школярів реалізується творча особистість, яка не лише володіє навичками спілкування, а вміє самостійно працювати над своїм власним інтелектом, виявляє свій творчий потенціал, що є основою успішного майбутнього професійного становлення особистості. Завдяки інтерактивним методам на уроках учні мають змогу моделювати різні соціальні ситуації та збагачувати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації. Діти вчаться формулювати власну думку та доводити свою точку зору, а також слухати іншу людину й поважати її альтернативну думку.

Досвід роботи вчителів з використання інтерактивних методів засвідчує те, що на практиці просто необхідне їх впровадження в навчально-виховний процес. Саме інтерактивні методи дають змогу створювати навчальне середовище, в якому теорія і практика засвоюються одночасно, а це надає змогу учням формувати характер, розвивати світогляд, логічне мислення, зв'язне мовлення; формувати критичне мислення; виявляти і реалізовувати індивідуальні можливості.

Аналізуючи результати проведеного формувального етапу педагогічного експерименту, ми виявили, що учням третього класу цікаво виконувати ті справи, що направлені на пошукову діяльність, на самостійне виконання, навіть

якщо вони є складнішими, ніж вправи репродуктивного та евристичного рівня. Але завдання творчого характеру потребують більшої та наполегливішої підготовки вчителя.

Як було зазначено вище, процес формування навчально-пізнавальної діяльності тривалий і потребує достатньої підготовки з боку вчителя. Тому ми запропонували систему інтерактивних вправ та завдань, які направлені на формування навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів. Вони будуть ефективними, якщо вчитель буде мати провідну базу теоретичних знань та зможе їх реалізувати практично.

Аналіз результатів формувального експерименту дає підстави стверджувати, що в експериментальному класі відбулося зростання кількості дітей за творчим рівнем пізнавальної діяльності та зменшення кількості школярів за інтерпретуючим і відтворювальним рівнями активізації пізнавальної діяльності учнів початкових класів.

Результат педагогічного експерименту показав, що в експериментальному класі рівень знання з курсу «Я досліджую світ» став вищим, клас стає колективом, у дітей зростає пізнавальний інтерес, що й підтверджує правильність вибору інтерактивних методів навчання. Пізнавальна активність протягом усього життя є важливим моментом пізнавальної діяльності та розвитку й самовдосконалення особистості.

ВИСНОВКИ

Проведене нами дослідження дало можливість зробити такі висновки та узагальнення.

1. Важливість і необхідність впровадження інтерактивних методів навчання в освітній процес відображені в дослідженнях українських науковців і педагогів-практиків. О. Коротаєва, В. Перова, О. Пометун, І. Якіманська та ін. розглядали проблеми впровадження та доцільності використання інтерактивних технологій у навчально-виховному процесі.

Теорія та практика інтерактивного навчання висвітлені в працях К. Баханова, О. Біди, Л. Богданової, Г. Волошиної, Н. Коломієць, О. Комар, І. Луцик, О. Пехоти, Л. Пироженко, Н. Побірченко, Т. Сердюк, П. Шевчука та ін. Науковці наголошують, що інтерактивні методи навчання мають низку особливостей, які необхідно враховувати під час організації реальної освітньої діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що інтерактивні методи сприяють оптимізації й інтенсифікації навчально-виховного процесу. Вони допомагають учням аналізувати навчальну інформацію, навчитися формулювати власну думку, полегшити процес формування навчально-пізнавальної діяльності; творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу; правильно виражати моральні принципи; моделювати різні соціальні ситуації й збагачувати власний соціальний досвід і моральні якості через включення в різні життєві ситуації; уникати конфліктів, вчитися будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, шукати й розв'язувати компроміси, використовуючи сформовані моральні якості; слухати іншу людину, поважати думку, прагнути до діалогу; знаходити спільне розв'язання проблем, розвивати навички самостійної роботи, проектної діяльності, виконання творчих робіт.

2. Ефективність розвитку мотивації активності дітей залежить від уміння вчителя формувати у школярів більш складний вид пізнавальної активності, спираючись на самостійність і творчість у пізнанні, зменшуючи кількість репродуктивно-наслідувальних завдань. На основі аналізу сутності поняття

“активність” та підходів до визначення пізнавальної активності різними авторами можна зробити висновок, що пізнавальна активність особистості – вид активності, для якого характерним є прагнення особистості до відкриття нового, ще невідомого.

Навчально-пізнавальна діяльність молодших школярів представляє діалектичну єдність навчального й пізнавального аспекту, в якому навчальна діяльність виступає як інструмент здійснення пізнання. Навчально-пізнавальна діяльність є інваріантом змісту освіти учнів початкової школи. Її особливістю є спрямованість структурних компонентів на досягнення цілей, засвоєння змісту й результатів навчання. Структурні компоненти навчально-пізнавальної діяльності можуть змінювати свої функції, взаємно перетворюватися один в одного, а різні види навчальної та пізнавальної діяльності взаємопов'язані між собою.

Навчально-пізнавальна діяльність учнів реалізує свої функціональні можливості через оволодіння знаннями, формування умінь і навичок; а також сприяє розвитку навчальних можливостей школярів, розвиває їхню пізнавальну активність і самостійність, пізнавальний інтерес.

3. Провідну роль у формуванні навчально-пізнавальної діяльності відіграють інтерактивні методи навчання – це частина особистісно-зорієнтованого навчання, використання яких сприяє соціалізації особистості, усвідомленні себе як частини колективу, своєї ролі й потенціалу. У освітньому процесі, де використовуються інтерактивні методи навчання, учень стає не суб'єктом навчання, активним учасником подій і власного навчання та розвитку. Це сприяє забезпеченню внутрішньої мотивації навчання, яке стає ефективнішим. Ефект новизни та оригінальності інтерактивних методів, за правильної їх організації, сприяє підвищенню інтересу до навчального процесу.

Інтерактивні технології активно розвиваються і мають великий потенціал для підвищення рівня якості та ефективності освіти. Основною перевагою інтерактивних методів навчання є наближення процесу навчання до реальної практичної діяльності. Інтерактивні методи сприяють інтенсифікації та оптимізації навчального процесу, допомагають учням навчитися вирішувати проблеми, правильно формулювати власну думку; дискутувати, відстоювати

свою точку зору; аналізувати отриману інформацію; бути більш впевненими та незалежними. Використання інтерактивних методів дозволяє в процесі навчання знімати нервові напруження учнів, дає можливість змінювати форми їхньої діяльності, переключати увагу на важливі питання теми уроку; сприяє розвитку комунікативних умінь і навичок.

Їх можна поєднувати з груповою роботою на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» і застосовувати на різних етапах уроку. Доцільним буде використання інтерактивних методів після викладу вчителем нового матеріалу, на початку нового уроку замість опитування, на спеціальному уроці, присвяченому узагальненню й систематизації знань, умінь і навичок, або як фрагмент повторювально-узагальнюючого уроку.

Інтерактивні методи мають свої специфічні принципи та вимоги до використання, сприяють ефективному формуванню навчально-пізнавальної діяльності, розвитку в учнів уяви, ініціативності, незалежності, самодисципліни, співпраці з іншими. Однак необхідно зазначити, що проектування та проведення занять за інтерактивними технологіями потребують, перш за все, компетентності в цих технологіях педагога, його вміння переглянути й перебудувати свою роботу з дітьми.

Учитель початкових класів повинен широко застосовувати інтерактивні технології на уроках «Я досліджую світ», володіти новітніми формами та методами роботи, щоб формувати в дітей уміння та бажання вчитися, не зупинятися на досягнутому, розвивати пізнавальний інтерес, завжди прагнути до новизни, застосовувати емоційний інтелект, працювати у команді тощо.

На уроках «Я досліджую світ» молодші школярі працюють над цілим рядом проєктів, створюють інтелект-карти, Т-схеми, кластери, моделі «фраєр», скрайбінг (мальований). Розвивають критичне мислення, емоційний інтелект, пізнавальну активність у процесі роботи за інтерактивними методами: «Незакінчене речення», «Асоціативний куш», «Мозковий штурм», «Акваріум», «Мікрофон» та інші.

4. Здійснено кількісний та якісний аналіз результатів педагогічного експерименту.

Проводячи констатувальне дослідження, нами було встановлено, що в учнів переважає інтерпретуючий рівень пізнавальної діяльності, важливим є те, що творчий рівень переважає над рівнем відтворювальної діяльності. Більшість учнів (66,7%) прагнуть до вирішення пізнавальних завдань (розгадувати кросворди, ребуси, загадки, проводити досліди), школярі читають додаткову літературу про природу, відвідують або мають бажання відвідувати гуртки природничого спрямування. Але важливою є проблема репродуктивного характеру пізнавальної діяльності. Молодші школярі не завжди самостійно можуть виконати те чи інше завдання, вони потребують допомоги вчителя.

У ході педагогічного експерименту було помічено, що використання підібраних інтерактивних вправ підвищує у дітей працездатність, вищим стає й пізнавальний інтерес, діти активніше беруть участь у роботі, відповідають на питання й не бояться робити висновки, узагальнення, припущення. У молодших школярів формується вміння самостійно шукати, відбирати необхідну інформацію, аналізувати, вони вчаться працювати в групі, взаємодіяти та допомагати один одному.

5. Упровадження інтерактивних методів навчання на уроках «Я досліджую світ» в початковій школі поглиблюють знання учнів з теми, діти краще засвоюють поняття, розвиваються навички працювати в колективі, інтерактивне навчання розвиває пам'ять, увагу, уяву, логічне мислення, зв'язне мовлення, вміння відстоювати свою думку. Учні зацікавлені, активні та вмотивовані до навчання, через що урок стає набагато продуктивнішим.

Аналізуючи результати проведеного дослідження, ми виявили, що третьокласникам цікаво виконувати ті вправи, що спрямовані на пошукову діяльність, на самостійне виконання, навіть якщо вони є складнішими, ніж вправи репродуктивного та евристичного рівня. Але завдання творчого характеру потребують більшої та наполегливішої підготовки вчителя. Тому ми запропонували систему інтерактивних вправ та завдань, які спрямовані на формування навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів. Вони будуть ефективними, якщо вчитель буде мати відповідну базу теоретичних знань та зможе їх реалізувати на практиці.

Проведене дослідження показало ефективність обраних шляхів формування пізнавальної активності засобами інтерактивних методів навчання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» й підтвердило припущення, згідно якого ефективність формування пізнавальної активності залежить від доцільної організації навчальної діяльності у початковій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. В 11 томах. Том 1, 1970.
2. Ампілогова Л. Інтерактивність у навчальному процесі. *Завуч (Шкільний світ)*. 2008. № 30. С. 1–3.
3. Антонова І. П. Індивідуальні особливості в мислительних процесах. *Початкова школа*. 2005. № 3. С. 49–52.
4. Бабакіна О. О., Молчанюк О. В. Зміст і завдання інтерактивного навчання в системі сучасних освітніх технологій. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Вип. XXXIII. X., 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <file:///C:/Users/Notic/Desktop/2962%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-5917-1-1020150626.pdf>
5. Бабич В. Ф. Інтерактивні методи як засіб організації навчальної діяльності учнів початкових класів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/interaktivni-metodi-yak-zasib-organizaci-navchalno-diyalnosti-uchniv-pochatkovih-klasiv229893.html#:~:text=%D0%94.,%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D0%B8%>
6. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: навч. посіб. К. : Веселка, 1998. 338 с.
7. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі: монографія. Запоріжжя : Просвіта, 2004. 328 с.
8. Біда О. Структура і методика інтерактивного уроку. *Початкова школа*. 2007. №7. С. 23 – 26.
9. Борзик О. Б. Проведення пробних уроків з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі: метод. рек. Харків, 2020. 188 с.
10. Брежнева О.Г. Формування пізнавальної активності у старших дошкільників. *Дошкільне виховання*. 1998. № 2. С. 12-14.
11. Буштрук О. Л. Інтерактивні методи навчання на уроках «Я досліджую світ». Чернігів, 2021. 106 с.

12. Васильєва Н. Застосування інтерактивних методів навчання. *Управління школою*. 2005. № 34. С. 22–24.
13. Використання інтерактивних технологій як засобу формування навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках природознавства [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/embed/0026pre-a1ef.doc.html>
14. Власюк Т. Г. Грицай Н. Б. Використання інтерактивних технологій навчання на уроках біології. *Наука, освіта, суспільство очима молодих: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих науковців*. Рівне : РВВ РДГУ. 2019. С. 26-28.
15. Волосяк М. Інтерактивні форми роботи на уроці. *Управління школою*. 2005. № 16–18. С. 70–78.
16. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навч.-метод. посіб. К. : Алатон, 2019. 128 с.
17. Вукіна Н. Критичне мислення: як цього навчати. Х. : Основа, 2007. 110 с.
18. Гевко І. В. Використання інтерактивних технологій в освіті. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <file:///C:/Users/Notic/Desktop/%D0%93%D0%B5%D0%B2%D0%BA%D0%BE%20%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%B2%D1%96%D1%82%D1%96.pdf>
19. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи. *Тема*. 2004. № 3/4. С. 229-232.
20. Годкевич Л. Інтерактивні технології. *Завуч (Шкільний світ)*. 2004. № 6. С. 9–10.
21. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. К.-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2008. 278 с.
22. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376с.
23. Грицюк О. І. Практичне використання інтерактивних методів навчання на уроках у початково-вій школі. *Початкове навчання та виховання*. 2011. № 27.

24. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. *Освіта України*. 2004. № 5. С. 4.
25. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 № 1/9-430. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/75640/
26. Дубровіна І. В. Пізнавальна активність як стан готовності учнів до пізнавальної діяльності [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://repository.kristti.com.ua/handle/eiraise/169>
27. Єльнікова О.В. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій. *Імідж сучасного педагога*. 2001. № 3-4. С. 71 – 74.
28. Журавель В. П., Журавель Д. П. Структура і характеристика інтерактивних технологій навчання. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти*. 2020 р. С. 91-96. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/>
29. Закон України "Про повну загальну середню освіту" . [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://olgorpil.osv.org.ua/zakon-ukraini-pro-povnu-zagalnu-serednju-osvitu-22-41-32-27-04-2021/>
30. Засядько І. І. Принципи проектування активної навчально–пізнавальної діяльності учнів. *Наукові записки*. Вип. 39. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. С. 32 – 37.
31. Іванішена С. Форми та методи інтерактивного навчання. *Початкова школа*. 2006. № 3. С. 9–11.
32. Інноваційні технології навчання в системі підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців / Під заг. ред. В. Г. Логвінова, С. К. Хаджираєвої. Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2002. 253с.
33. Карасик А. Р. Активізація пізнавальних процесів. *Початкова освіта*. 2002. № 14 (158). С. 6.
34. Карпук О. В. Інтерактивні технології навчання на уроках природознавства в 2 класі: навч.-метод. посіб. НВК «Маневицька ЗОШ І-ІІІ ступенів № 2 – гімназія імені А. П. Бринського». Маневичі, 2015. 68 с
35. Комар О. Застосування інтерактивних технологій – один із напрямів удосконалення навчального процесу. *Шкільний світ*. 2006. № 6. С. 64–67.

36. Комар О. Інтерактивні технології – технології співпраці. *Початкова школа*. 2005. №2. С. 10 – 12.
37. Комар О. Навчання школярів за інтерактивними методами. *Рідна школа*. 2006. № 5. С. 57 – 60.
38. Корогод Н. П. Інноваційні підходи в системі мотивації творчої діяльності науково-педагогічних працівників. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки* : зб. наук. пр. / [редкол. Т.І. Сущенко (гол. ред.) та ін.]. Запоріжжя. 2008. Вип. 51. С. 200 – 204.
39. Коченгіна М. Навчання зв'язного мовлення. *Початкова освіта*. 2006. №12. С. 35.
40. Крамаренко А. Методика навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей у початковій школі: навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закладів ОПП «Початкова освіта». Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2020. 420 с.
41. Крамаренко С.Г. Інтерактивні техніки навчання, як засіб розвитку творчого потенціалу учнів. *Відкритий урок*. 2002. № 5–6. С.7–10.
42. Краснопольський В. Е. Активізація навчально-пізнавальної діяльності засобами комп'ютерної техніки. *Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка*. 1998. № 7. С. 104 – 108.
43. Кулачківська С. Є., Ладивір С. О. Я – дошкільник: вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку. К. : Нора-прінт, 1996. 108 с.
44. Литвиненко І. П. Багатоканальна діяльність – засіб розвитку пізнавальної активності. К. : Просвіта, 2002. 316 с.
45. Луцан Н. І. Методика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку за текстами українських народних ігор : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання”. Південноукр. держ. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 1995. 186 с.
46. Мартинець А.М. Нові педагогічні технології: інтерактивне навчання. *Відкритий урок*. 2003. № 7-8. С. 28-31.
47. Матвієнко А. Використання інтерактивних технологій навчання на уроках природознавства в початковій школі [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/90-innovatsiyni-pedahohichni-tekhnologiyi-v-zahalnoosvitniy-shkoli-teoriya-ta-praktyka-22-liutoho-2019-r/219-vikoristannya-interaktivnikh-tekhnologij-navchannya-na-urokakh-prirodoznavstva-v-pochatkovij-shkoli>

48. Мельник В. Інтеракція в освітньому процесі: технологія організації. *Управління школою*. 2006. № 13. С. 15–34.

49. Менжун К. О. Інтерактивні технології як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Суми, 2021. 87 с.

50. Нарочна Л. К., Ковальчук Г. В., Гончарова К. Д. Методика викладання природознавства. К., 1990. 302 с.

51. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]. Режим

доступу: https://sportschool26.at.ua/load/samoosvita/nacionalna_doktrina_rozvitku_osviti_ukrajini_v_xxi_st/nacionalna_doktrina_rozvitku_osviti_ukrajini/27-1-0-35

52. Нісімчук А.С. Сучасні педагогічні технології. К, 2000. 368 с.

53. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібик Н.М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

54. Огляд інтерактивних методів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <file:///C:/Users/Notic/Desktop/3.3.%20%D0%9E%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4%20%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2.html>

55. Педагогічний словник [уклад. М. Ярмаченко]. К. : Педагогічна думка, 2001. 516 с.

56. Пехота О. М. Освітні технології. К. : А.С. К., 2002. 255 с.

57. Півень Л. М. Активізація пізнавальної діяльності школярів шляхом використання інтерактивних методів навчання. Миколаїв, 2003. 36 с

58. Пізнавальна активність [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ua.referat.com/%D0%9F%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C

59. Побірченко Н. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій. *Початкова школа*. 2004. № 10. С. 8 – 10.
60. Пометун О. До питання досвіду впровадження інтерактивних технологій. *Антологія адаптованого досвіду*. Рівне, 2004. С. 132-136.
61. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ : Основа, 2007. 144 с.
62. Пометун О. Як оцінити діяльність учнів на інтерактивному уроці. *Доба*. 2002. №2. С. 2–6.
63. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / За ред. О.І. Пометун. К., 2003. 192 с.
64. Пометун О. І., Пироженко Л. В., Біда О. А. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів: метод. посіб. для вчит. поч. школи. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2011. 304 с.
65. Пометун О. І., Побірченко Н. С., Коберник Г. І., Комар О. А., Торчинська Т. А. Інтерактивні технології: теорія та методика. [Електронний ресурс]. Режим доступу: file:///C:/Users/Notic/Desktop/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%80%20%20interakt_tehn_teor_met.pdf
66. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів як один із аспектів реалізації компетентнісно-орієнтованого підходу на уроках [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukrreferat.com/chapters/pedagogika/rozvitok-piznavalnoi-aktivnosti-molodshih-shkolyariv-yak-odin-iz-aspektiv-realizacii-kompetentnisno-orientovanogo-pidhodu-na-urokah-referat.html>
67. Рубанська Т. Пізнавальна активність молодшого школяра як педагогічна проблема [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robot/102-innovatsiyni-osvitni-tekhnohohiyi-v-ukrayini-teoriya-ta-praktyka/671-piznavalna-aktivnist-molodshogo-shkolyara-yak-pedagogichna-problema>
68. Руденко Н. М. Інтерактивні технології навчання на уроках математики у початковій школі: від планування до результату [Електронний ресурс]. Режим доступу: file:///C:/Users/Notic/Desktop/obylan,+%D0%9F%D0%B5%D0%B4_3.pdf
69. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. К. : Абрис, 1997. 416 с.

70. Саган О. Інтерактивні методи навчання як засіб формування навчальних умінь молодших школярів. *Початкова школа*. 2002. №3.
71. Сачава К. Д. Взаємозв'язок навчальної працелюбності та пізнавальної активності особистості [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.rusnauka.com/27_SSN_2012/Pedagogica/3_117072.doc.htm
72. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Х. : Основа, 2004. 128 с.
73. Скрипченко О. Вікова і педагогічна психологія. К. : Каравела, 2009. 400 с.
74. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. та ін. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. К.: Просвіта, 2001. 416 с.
75. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А. В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 220 с.
76. Соколовська І. Знайомимося з інтерактивними технологіями. *Завуч*. 2005. №34. С. 13 – 15.
77. Стребна О. В. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи. Х. : Основа, 2006. 172 с.
78. Сухар В. Л. Розвиток мовлення. Конспекти комплексних занять. *Дошкільна освіта «Я у світі»*. К. : ТОВ Видавництво «Ранок», 2009.
79. Сучасні технології в освіті. Ч. 1. Сучасні технології навчання : наук.-допом. бібліогр. покажч. Вип. 2 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Філімонова Т. В., Тарнавська С. В., Орищенко І. О. та ін. ; наук. консультант Антонова О. Є. ; наук. ред. Березівська Л. Д.]. Київ, 2015. 377 с.
80. Федорова М. А. Пізнавальна активність як складова формування моральних цінностей в учнів початкових класів. *Нові технології навчання*. К.-Вінниця. 2011. № 69. С. 116-120.
81. Чедрик Н. Ф. Впровадження інтерактивних методів і прийомів на уроках в початкових класах [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/vprovadzhennya-interaktivnih-metodiv-i-priyomiv-na-urokah-v-pochatkovih-klasah-dopovid-340555.html>

82. Чешенко О. І., Ягоднікова В. В. Інноваційна спрямованість процесу виховання на сучасному етапі розвитку освіти. *Наша школа*. 2008. № 4.
83. Шамова Т. Активізація учіння школярів. М. : Педагогіка, 1982. 208 с
84. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х. : Прапор, 2007. 640 с.
85. Швачич Г. Г., Толстой В. В., Петречук Л. М., Іващенко Ю. С., Гуляєва О. А. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології: навч. посіб. Дніпро : НМетАУ, 2017. 230 с.
86. Шевченко Е.Б. Використання інтерактивних технологій для розвитку пізнавального інтересу на уроках англійської мови. *Англійська мова та література*. 2005. № 24. С. 4 – 6.
87. Шнурко Л. Інтерактивні методи навчання: за і проти. *Шкільний світ*. 2006. № 35. С. 1–4.

ДОДАТКИ

Додаток А

Програма спостереження за діяльністю учнів на уроках «Я досліджую світ» у реальних умовах та в умовах експерименту

Номери учнів за списком	Можливі варіанти поведінки учнів на уроці	Можливі варіанти поведінки учнів в умовах експерименту
	Не відволікаються	
	Активні	Старанно виконують поставлені завдання
	Вступають у діалог з учителем	Активність, творчість у колективних справах
	Старанно виконують завдання	Задають додаткові запитання
	Допитливі	Поводяться шумно
	Байдуже ставляться до роботи на уроці	Відволікаються на власні розваги
	Не звертають уваги на зауваження вчителя	Байдуже ставляться до побаченого

Анкета для учнів

Любий друже! Уважно прочитай питання і підкресли той варіант відповіді, який тобі найбільше підходить.

Прізвище та ім'я учня _____

Клас _____

1. Я навчаюся, тому що...

- а) мені цікаво пізнавати нове;
- б) хочу отримати гарні оцінки;
- в) я навчаюся неохоче.

2. На уроках «Я досліджую світ» мені більше всього подобається:

- а) слухати розповідь учителя;
- б) читати статті в підручнику;
- в) розгадувати кросворди, ребуси, загадки;
- г) ділитися новою цікавою інформацією;
- д) проводити досліди.
- е) спостерігати за об'єктами природи.

3. Чи відвідуєш ти гуртки з природознавства?

- а) так;
- б) ні;
- в) ні, але хотів(ла) б.

4. Чи маєш ти вдома книги, енциклопедії, наукові журнали (газети) про природу?

- а) так;
- б) ні, мені не цікаво.

5. Чи подобається тобі писати твори і вірші, складати загадки, малювати малюнки про природу?

- а) так;
- б) ні.

6. Як ти проводиш свій вільний час?

- а) читаю книги;

- б) проводжу час перед телевізором/комп'ютером;
- в) проводжу час на природі з батьками/друзями;
- г) відвідую гуртки;
- д) власний варіант_____.

7. Під час спостереження за природою ти:

- а) милуєшся;
- б) звертаєш увагу на щось одне;
- в) помічаєш все навколо;
- г) не помічаєш нічого цікавого.

8. Чи доводилося тобі бути учасником незвичайного уроку (ти науковець, дослідник країн, мандрівник, лікар, будівельник тощо)?

- а) так;
- б) ні.

Дякуємо за відповіді!

Бесіда для учнів початкових класів

1. Що таке природа?
2. Що відносимо до об'єктів природи?
3. Що цікавого можемо спостерігати в природі?
4. Звідки Ви отримуєте інформацію про навколишній світ?
5. Як Ви себе поводитье у природі?
6. Як Ви вважаєте, людина є складовою природи?

**Бесіда для вчителів початкових класів щодо проблеми формування
пізнавальної діяльності молодших школярів**

1. Яка роль пізнавального інтересу в навчальній діяльності молодших школярів?
2. Як часто Ви використовуєте цікавий, пізнавальний матеріал на уроках «Я досліджую світ»?
3. Які засоби (робота з підручником, ігри, проблемні завдання) формування пізнавальної діяльності Ви найчастіше використовуєте на уроці «Я досліджую світ»?
4. Яким чином Ви здійснюєте мотивацію навчальної діяльності учнів?

Урок-проект: Збережемо першоцвіти

Мета проекту: учити спостерігати та встановлювати взаємозв'язки в природі, визначати головне та другорядне під час спостережень; формувати у дітей уявлення про різноманітний світ рослин, їх різноманітність та значення у природі; виробляти вміння розпізнавати першоцвіти, правильно поводитися в лісі; виховувати інтерес й дбайливе ставлення до рослин.

Обладнання: живі квіти, малюнки рослин, довідкова література про першоцвіти, Червона книга України, мультимедійна система.

Тип проекту: груповий.

Тип за тривалістю виконання: середньостроковий.

Тип за результатом діяльності: інформаційний.

Провідна проблема: вдосконалення мовлення учнів, розвиток спостережливості, творчої уяви, уміння працювати в групі.

Спосіб вирішення проблеми: бесіда з батьками, робота з додатковою літературою, спостереження.

Освітній продукт: презентація, малюнки за власними спостереженнями, пам'ятка друга природи, стінгазета, фото колаж.

Етапи роботи над проектом:

I. Постановка проблеми.

II. Планування:

Створення творчих груп: «Художники», «Фотокореспонденти», «Науковці», «Природолюбви»:

– перша група: «Художники» (малюють плакат про захист весняних квітів на основі власних спостережень);

– друга група: «Фотокореспонденти» (фотографують першоцвіти своєї місцевості для створення фотоколажу);

– третя група: «Науковці» (знаходять інформацію про першоцвіти, які занесені до Червоної книги України в довідниках, Інтернеті, енциклопедіях);

– четверта група: «Природолюбви» (складають пам'ятку друга природи «Як зберегти первоцвіти»).

III. Пошук інформації та її систематизація

А. Опрацювання додаткової літератури, рекомендованої вчителем

Б. Обробка інформації

IV. Продукт, створений в ході вирішення поставленої проблеми:

Продуктом можуть бути: оповідання, фотографії, малюнки, презентація, малюнки за власними спостереженнями, пам'ятка друга природи, фото колаж, стінгазета.

Підготовка матеріалів до презентації проекту.

V. Презентація. Самооцінка проєктів.

Папка (портфоліо), в якій зібрані всі матеріали.

Урок-проект: Допомога пернатим друзям

Мета проекту:

– познайомитися з птахами своєї місцевості, вивчити поведінку птахів, способи харчування, особливості їх розмноження, надати посильну допомогу птахам, що зимують в нашій місцевості; познайомитись із зникаючими видами птахів, подорожуючи «Червоною книгою України»; формувати в дітей уявлення про різноманітний світ птахів, їх різноманітність та значення у природі, середовище їх проживання; виробляти вміння розпізнавати птахів, їх дітей, правильно їх називати; виховувати інтерес й дбайливе ставлення до птахів.

Обладнання: годівниці для птахів, корм для птахів, біноклі для спостереження за птахами.

Тип проекту: груповий.

Тип за тривалістю виконання: середньостроковий.

Тип за результатом діяльності: інформаційно-дослідницький.

Провідна проблема: розвиток спостережливості, творчої уяви, уміння працювати з різноманітною літературою.

Спосіб вирішення проблеми: під час відпочинку та прогулянок на природі з'ясувати, які птахи живуть біля вашого будинку, знайти додатковий інформаційний матеріал з теми, дізнатися чим харчуються птахи, визначити вплив екології на життя птахів, скласти правила поведінки в природі.

Освітній продукт: малюнки за власними спостереженнями.

Етапи роботи над проектом:

I. Постановка проблеми.

II. Планування:

1. Пошук інформації про життя птахів та її систематизація.
2. Створення продукту. Підготовка матеріалів до презентації міні-проекту.
3. Презентація. Самооцінка міні-проекту.

III. Пошук інформації та її систематизація

A. Опрацювання додаткової літератури, рекомендованої вчителем

B. Обробка інформації

IV. Продукт, створений в ході вирішення поставленої проблеми:

Продуктом можуть бути: малюнки, фотографії, оповідання, створення моделі годиннички.

Підготовка матеріалів до презентації міні-проєкту.

V. Презентація. Самооцінка міні-проєкту

Папка (портфоліо), в якій зібрані всі робочі матеріали.

Урок-гра з курсу «Я досліджую світ» (природнича освітня галузь) з метою розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів

Тема. Природознавчий брейн-ринг на тему: «Я охоронець природи»

Мета: узагальнити та розширити знання дітей про те, що обов'язком кожної людини є охорона природи; продовжувати роботу над художнім словом, збагаченням словника учнів; розвивати спостережливість, уяву, пам'ять; виховувати творчий потенціал дітей, здатність долати стереотипи мислення; вміння спілкуватися в команді й знаходити спільні рішення.

Технологія: Продовжить міркування на тему «Природа», «ТРВЗ», «Знайди правильний вибір», «Два – чотири – всі разом», «Мікрофон»).

Мета використання технології: розвивати спостережливість, навички спілкування в парі та групі, уміння переконувати та вести дискусію, вчити висловлюватися лаконічно, чітко формулювати свої думки, розвивати творче мислення, уяву.

Теорія розв'язування винахідницьких задач:

1) Ви забули виключити кран. Як вода, яка тече декілька хвилин або годин, впливає на забруднення атмосфери? (Відповіді дітей.)

Ви збираєтесь вранці до школи. Умиваєтесь і навіть, можливо, не замислюєтесь, чому з крана тече вода. Вона до нашого крану надійшла з ріки по трубах. Що ж її примусило рухатись по них, долаючи шлях, підніматися вгору на найвищі поверхи? Воду в трубах перекачують насоси. Звичайно, вони зовсім не схожі на той насос, яким ви звикли користуватися, накачуючи велосипедні шини. У цьому водяному насосі колесо, швидко обертаючись, перекачує воду. І це колесо обертається завдяки електричному двигуну.

Електричний струм приводить до дії електродвигун. Електроенергію виробляють на електростанціях.

• Прослідкуємо за цим за допомогою схеми:

кран => насос => електродвигун => електроенергія =>паливо => забруднення атмосфери.

2) Хлопчик поїхав у село до бабусі і там зруйнував гніздо сови. Через рік бабусина корова почала давати менше молока. Як це пов'язано?

«Знайди правильний вибір»

Ситуація 1.

Діти збирають у лісі ягоди і кладуть у кошики. По одній ягідці збирати дуже довго, і діти швидко втомлюються. Сергійко пропонує наламати гілок із ягодами. Всі залюбки погоджуються. Швидко наповнивши кошики, задоволені діти ідуть додому.

Ситуація 2.

Діти підходять до озера. Яка краса! На березі ростуть квіти, зеленіє травичка. Але що це? На траві – сміття. Діти вирішують, що його необхідно прибрати. Двоє хлопчиків збирають сміття і кидають у воду. Тепер берег чистий.

Ситуація 3

Увечері, зібравшись вирушати додому, після відпочинку на природі, вся компанія склала сміття в целофанову торбинку. Поблизу не було ніякого контейнера на сміття. Микола, своєрідний лідер, запропонував кинути сміття в рівчак.

Ситуація 4

Ви гуляєте з друзями і бачите, що якісь люди викидають із вантажівки діжки в озеро. Що ви зробите?

Технологія «Два – чотири – всі разом».

Застосовується на етапі вивчення нового матеріалу. Спочатку повторюємо правила роботи в групі. Після цього вчитель пропонує учням скласти правила поведінки в лісі.

Кожен учень складає одне правило. Потім учні об'єднуються в пари та складають два правила. Далі – у малі групи по четверо й складають три правила. Після цього об'єднуються у великі групи по восьми й складають п'ять правил.

Доповідачі з кожної групи виходять до дошки та зачитують складені правила.

Продовжить міркування на тему «Природа» технологія «Мікрофон» Ліси треба охороняти, тому що ...

Природу треба охороняти, тому що...

Воду треба охороняти, тому що

На уроці найбільшим відкриттям для мене було...

Мені цікаво було дізнатися про...

Після уроку я обов'язково прочитаю додаткову літературу про...